

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серія «Інформаційні стратегії». Випуск 2

В. К. КОНАХ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Аналітична доповідь

Київ 2014

УДК 044+354:354(477)
К 64

Серію засновано
у 2013 році

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Автор:

В. К. Конах, к. політ. н.

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Конах В. К.

К 64 Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання : аналіт. доп. / В. К. Конах. – К. : НІСД, 2014. – 76 с. – (Сер. «Інформаційні стратегії», вип. 2).

ISBN 978-966-554-231-5

Доповідь підготовлено до засідання «круглого столу» 18 листопада 2013 р.

Розглянуто проблеми державного регулювання розвитку національного інформаційного простору України в концептуальному, нормативно-правовому та інституційному полях. Запропоновано напрями їх розв'язання.

Для співробітників органів державної влади, задіяних в управлінні інформаційною сферою, професійних об'єднань виробників і постачальників теле-, радіо-, інтернет-продукції, правознавців та широкої громадськості.

ISBN 978-966-554-231-5

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2014

ВСТУП¹

Сучасний національний інформаційний простір² як сфера інформаційних обмінів має складатися з розгалуженої системи структур, що забезпечують створення нової інформації, зберігання та захист наявної, а також організацію її використання за допомогою мережі засобів масової комунікації всередині країни та за кордоном задля забезпечення інформаційних інтересів і потреб громадян і, зрештою, – інформаційної безпеки держави.

З огляду на зазначене держава повинна всіляко захищати свій національний інформаційний простір та забезпечити його розвиток і використання в інтересах власного суспільства та громадян. Саме тому розвинені держави розглядають розбудову власного інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного й культурного розвитку та здійснюють цілеспрямовану державну інформаційну політику з урахуванням стрімких змін і тенденцій розвитку в глобальному інформаційному просторі.

На сучасному етапі інформаційна політика держав реалізується за чотирма основними напрямками:

• *розвиток національного інформаційного простору* (питання, пов'язані з діяльністю засобів масової інформації та комунікації, інформаційних агентств, телекомунікацій, бібліотек, архівів тощо);

¹ Усі дані, вміщені в доповіді, є актуальними на дату проведення «круглого столу».

² З огляду на відсутність усталеного визначення тут і далі автор розуміє «національний інформаційний простір» як середовище на території держави, у якому на основі наявної інформаційної інфраструктури здійснюється формування, збір, зберігання та поширення інформації (як національного, так і закордонного походження), а також інформаційна взаємодія організацій та громадян і задоволення їхніх інформаційних потреб відповідно до чинного національного законодавства.

- *розвиток інформаційного суспільства* (вироблення і використання новітніх ІКТ та впровадження заснованих на них форм діяльності – е-уряд, е-банкінг, електронний документообіг тощо);
- *розвиток офіційної комунікації* (процеси інформування громадськості, формування позитивного іміджу держави тощо);
- *забезпечення інформаційної безпеки держави* (захист інформаційного суверенітету, забезпечення інформаційних прав і свобод громадян, визначення режимів функціонування інформації тощо).

Аналіз ситуації щодо реалізації державної інформаційної політики в Україні як сукупності напрямів діяльності держави в інформаційній сфері свідчить, що інформаційна сфера загалом досі позбавлена цілісної системи регулювання. Проте якщо в питанні розвитку інформаційного суспільства³ та забезпечення інформаційної безпеки⁴ є певна системність, зокрема щодо державного управління, законодавчого регулювання та бюджетного фінансування, то питання розвитку національного інформаційного простору та офіційної комунікації на державному рівні менш урегульовані.

Така ситуація зумовлена як об'єктивними чинниками (випереджальними темпами розвитку інформаційних технологій і платформ поширення інформації – інтернет-видань, мобільного та інтернет-телебачення і радіо тощо), так і суб'єктивними (суспільною чутливістю питань, пов'язаних з державним регулюванням діяльності засобів масової інформації та комунікації).

Унаслідок недостатньої урегульованості в національному інформаційному просторі України нині спостерігається низка негативних явищ, які стоять на заваді розвитку суб'єктів ринку і забезпечення інформаційних прав і свобод громадян, а подекуди створюють загрози національній безпеці України.

Недостатньо врегульованими є специфічні особливості діяльності мобільного та інтернет-телебачення. Зокрема, законодавчо не врегу-

³ Нині сфера розвитку інформаційного суспільства регулюється такими базовими законами України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки», а також схваленою 15 травня 2013 р. «Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні». Протягом останніх років Україна стабільно утримує середні позиції у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства, хоча позитивна динаміка забезпечується не стільки завдяки імплементації найсучасніших ІКТ, скільки за рахунок «наздоганяючого» запровадження телекомунікацій чи стільникового мобільного зв'язку, що свідчить про недостатність заходів державної політики на зазначеному напрямі.

⁴ Зокрема, у 2010 р. Україна першою серед країн-партнерів започаткувала співробітництво з НАТО у сфері кібернетичного захисту та провела низку консультацій експертів Робочої підгрупи Україна-НАТО з питань кібернетичного захисту під егідою Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи.

льовано діяльність ОТТ-провайдерів (*Over the Top*-провайдерів, що призводить до неконтрольованого поширення мультимедійного контенту та правових колізій чи судових позовів між учасниками ринку. Прикладом може бути ОТТ-сервіс *Divan.tv*.

Актуальною проблемою є діяльність нових типів ЗМК⁵ поза правовим полем, зокрема визначення свого статусу та порядку реєстрації (ліцензування) потребують і т.зв. конвергентні аудіовізуальні ЗМК, і інтернет-видання (електронна преса).

Окремою проблемою, зокрема через суспільну чутливість питання, є законодавче регулювання відповідальності за розміщення в мережі інтернет інформації, що стосується захисту авторських прав і захисту честі та гідності.

Діяльність ЗМІ останніх років актуалізує проблему професійної компетентності та моральної відповідальності журналістів перед суспільством, зокрема в контексті забезпечення права та свободи громадян в отриманні достовірної і повної інформації.

Нині різні суб'єктами законодавчої ініціативи здійснюють спроби врегулювання окремих напрямів розвитку національного інформаційного простору, проте наявні проблеми вимагають загальносистемного вирішення у трьох вимірах – концептуальному, законодавчому та інституційному.

РОЗДІЛ І.

СТРАТЕГІЧНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Державна інформаційна політика – це регульовальна діяльність органів державної влади, спрямована на розвиток інформаційної сфери суспільства, яка охоплює всю сукупність виробництва і відносин, пов'язаних зі створенням, зберіганням, поширенням, передачею інформації у всіх її видах та всіма засобами масової інформації (комунікації). Державна політика в будь-якій сфері, зокрема в інформаційній, має знаходити своє концентроване відображення у системі відповідних керівних документів державної політики (*дали* – КДДП).

⁵ Автор використовує поняття ЗМІ стосовно традиційних видів медіа (телебачення, радіо, преса), поняття ЗМК – стосовно нових (інтернет-видання, конвергентні медіа тощо) – Прим. ред.

На сучасному етапі наукові дослідження пропонують різні підходи до побудови ієрархії КДДП. Проте з огляду на те, що в Україні на концептуальному рівні як КДДП найвищого рівня з питань інформаційної безпеки затверджено *Доктрину інформаційної безпеки України*, у розвиток якої мали бути підготовлені та затверджені документи наступного рівня, доцільно вибудовувати в українському законодавстві відповідну ієрархію КДДП за таким принципом [1]: Доктрина → Концепція → Стратегія → Програма → План

Як свідчить аналіз, нині в Україні з-поміж КДДП, що визначають діяльність органів влади в інформаційній сфері, домінують програми⁶; концепції та основні засади регулюють винятково питання, пов'язані з новітніми інформаційними технологіями⁷; на стратегічному рівні визначено напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні⁸, а доктринально – лише питання безпеки⁹. Документів вищого рівня – доктрин, стратегій з гуманітарних аспектів інформаційної політики, зокрема щодо розвитку національного інформаційного простору та офіційної комунікації, – досі не ухвалено.

Така ситуація зумовлена передусім тим, що за часів незалежності державна політика України в інформаційній сфері була спрямована насамперед на створення науково-технічного, технологічного підґрунтя та інфраструктури для переходу держави до інформаційного суспільства.

Водночас варто зауважити, що в нашій державі послідовні, але нерезультативні спроби розробити й ухвалити відповідний документ з питань інформаційної політики здійснювалися у 2001, 2008 та 2009 роках.

Зокрема, Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 р. «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» від 6 грудня 2001 р. № 1431/2003 Кабінету Міністрів було доручено у двомісячний термін подати на розгляд до Верховної Ради України проект Концепції національної інформаційної політики та інформаційної безпеки

⁶ Національна програма інформатизації, 1998 р.; Державна цільова науково-технічна програма «Образний комп'ютер», 2010 р.; Державна програма впровадження цифрового телерадіомовлення (на 2009–2015 рр.), 2008 р.

⁷ Концепція розвитку електронного урядування в Україні, 2010 р.; Концепція розвитку телекомунікацій в Україні, 2006 р.; Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів, 2003 р.; Концепція технічного захисту інформації в Україні, 1997 р.; Концепція розвитку зв'язку в Україні до 2010 року, 1999 р.; Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, 2007 р.

⁸ Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, 2013 р.

⁹ Доктрина інформаційної безпеки України, 2009 р.

України [2]. На виконання зазначеного Указу у ВР України 13 грудня 2002 р. було зареєстровано Проект закону «Про Концепцію національної інформаційної політики» № 2526 [3] (ініціатор проекту – Янукович В. Ф., Кабінет Міністрів України), який після 2-го читання 18 травня 2004 р. було відхилено ВР України.

Наступну спробу на державному рівні розробити і внести на розгляд Верховної Ради України Концепцію національної інформаційної політики було здійснено в 2008 р. на виконання Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України» від 24 квітня 2008 р. № 377/2008 [4]. Так, 12 червня 2009 р. у ВР України було зареєстровано Проект закону «Про Концепцію державної інформаційної політики» № 4664 [5] (ініціатор проекту – Тимошенко Ю. В., Кабінет Міністрів України), який було відкликано 11 березня 2010 р.

Останньою спробою стала реєстрація 13 жовтня 2010 р. у ВР України Проекту закону «Про Концепцію державної інформаційної політики» № 7251 [6] (ініціатор проекту – Азаров М. Я., Кабінет Міністрів України). 11 січня 2011 р. Проект було прийнято ВР України за основу в першому читанні, проте в другому читанні 5 липня 2011 р. його також було відхилено.

У зазначених проектах Концепції національної (державної) інформаційної політики визначалися основні напрями, засади і принципи політики та механізми її реалізації, а основна увага приділялася: створенню і впровадженню дієвих механізмів реалізації інформаційних прав і свобод громадян, суспільства та держави; подальшому вдосконаленню законодавства України в інформаційній сфері; розвитку на основі сучасних інформаційних технологій національної інформаційної інфраструктури; вдосконаленню системи інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади; підвищенню конкурентоспроможності національних виробників інформаційного продукту, видів інформаційного виробництва; визначенню порядку функціонування та механізмів державного контролю за супутниковими, кабельними і комп'ютерними системами передачі інформації; формуванню єдиної державної системи зв'язків з громадськістю; подальшій лібералізації українського ринку телекомунікацій за умов гарантування реалізації національних інтересів і недопущення монополізації інформаційних ринків; розвитку науково-технічного та кадрового забезпечення інформаційної сфери; забезпеченню інформаційного суверенітету України та вдосконаленню системи захисту національних інформаційних ресурсів.

Таким чином, нині в Україні відсутній чинний документ, який на загальнодержавному рівні визначав би основні пріоритети, напрями,

засади, принципи та способи реалізації державної інформаційної політики.

Варто зауважити, що проблеми з розробленням і затвердженням Концепції національної (державної) інформаційної політики зумовлені двома основними чинниками: по-перше, відсутністю консенсусу між основними політичними силами щодо її ухвалення; по-друге, сумнівами в представників професійного середовища та громадськості щодо її необхідності¹⁰.

Водночас з огляду на те, що наявні концепції, стратегії тощо в інформаційній сфері мають фрагментарний характер (спрямовані передусім на створення науково-технічної і технологічної бази переходу України до інформаційного суспільства, зокрема, завдяки розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури та новітніх інформаційних технологій) і позбавлені системної цілісності регулювальних документів, а також зважаючи на те, що згідно зі ст. 3 Закону України «Про інформацію» з-поміж основних напрямів державної інформаційної політики – від «створення систем і мереж інформації, розвитку електронного урядування» до «сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входження України до світового інформаційного простору [8]», – на сьогодні актуальним залишається питання розроблення та затвердження єдиного КДДП на означеному напрямі, який би охоплював два глобальних складники державного управління інформаційною сферою:

- *інформаційно-технологічний* – пов'язаний з рішеннями щодо створення технологічної бази переходу України до інформаційного суспільства, розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, вироблення та використання ІКТ й упровадження заснованих на них формах діяльності тощо;

- *інформаційно-змістовий* – пов'язаний з діяльністю ЗМІ та ЗМК (зокрема, в мережі інтернет), вирішенням проблем соціальної і правової відповідальності ЗМІ перед суспільством, забезпеченням інформаційних прав і свобод громадян, наповненням вітчизняного і світового простору позитивною інформацією про Україну тощо.

¹⁰ Зокрема, деякі науковці зазначають, що концепція має визначати мету, принципи, пріоритетні завдання та основні напрями діяльності держави з розвитку інформаційної сфери, а з огляду на те, що ці напрями вже окреслені (оскільки Україна є членом Ради Європи, в низці документів якої встановлено стандарти у сфері свободи інформації; також ратифіковано Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, Конвенцію ООН «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля», Протокол до Конвенції про кіберзлочинність тощо та ухвалено Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» тощо), питання про визначення пріоритетів державної інформаційної політики є застарілим [7].

Однак з огляду на те, що інформаційно-безпековий напрям в Україні відображено в *Доктрині інформаційної безпеки України*, на сьогодні доречними є розроблення та ухвалення не Концепції, а Доктрини державної інформаційної політики як КДДП найвищого рівня в інформаційній сфері. Саме в Доктрині державної інформаційної політики мають бути відображені мета, основні принципи, пріоритети і напрями, способи реалізації державної інформаційної політики, а також наведено визначення самого терміна «інформаційна політика держави» з урахуванням головних особливостей сучасного етапу розвитку української державності.

Доктрина державної інформаційної політики для її практичної реалізації повинна мати нормативний характер і, зокрема, може бути затвердженою у вигляді закону України. Водночас вона не повинна стати «мертвою буквою закону», а навпаки, має постійно розвиватися.

Наступним етапом формування ієрархії КДДП в інформаційній сфері за логікою має стати подальша деталізація Доктрини державної інформаційної політики (за прикладом Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні, Концепції розвитку електронного урядування в Україні тощо) у таких документах:

Концепція розвитку національного інформаційного простору (щодо діяльності традиційних ЗМІ та новітніх ЗМК, мережі інтернет, інформаційних агентств, бібліотек, архівів, телекомунікацій тощо);

Концепція розвитку офіційної комунікації (щодо розвитку відповідного інституційного складника, процесів інформування громадськості, формування іміджу, здійснення брендингу тощо).

З огляду на зазначене та наявні в інформаційній сфері КДДП доцільно доповнити та сформувати відповідну ієрархію керівних документів інформаційної сфери (рис.).

Отже, представники відповідних органів державної влади, професійних об'єднань виробників і постачальників інформаційної продукції, наукової громадськості мають насамперед звернути увагу на вирішення проблеми розроблення доктринальних і концептуальних основ державної інформаційної політики з урахуванням наявних лакун, зокрема на інформаційно-змістовому напрямі (щодо розвитку інформаційного простору та розвитку офіційної комунікації), а також особливостей новітніх викликів інформаційної доби.

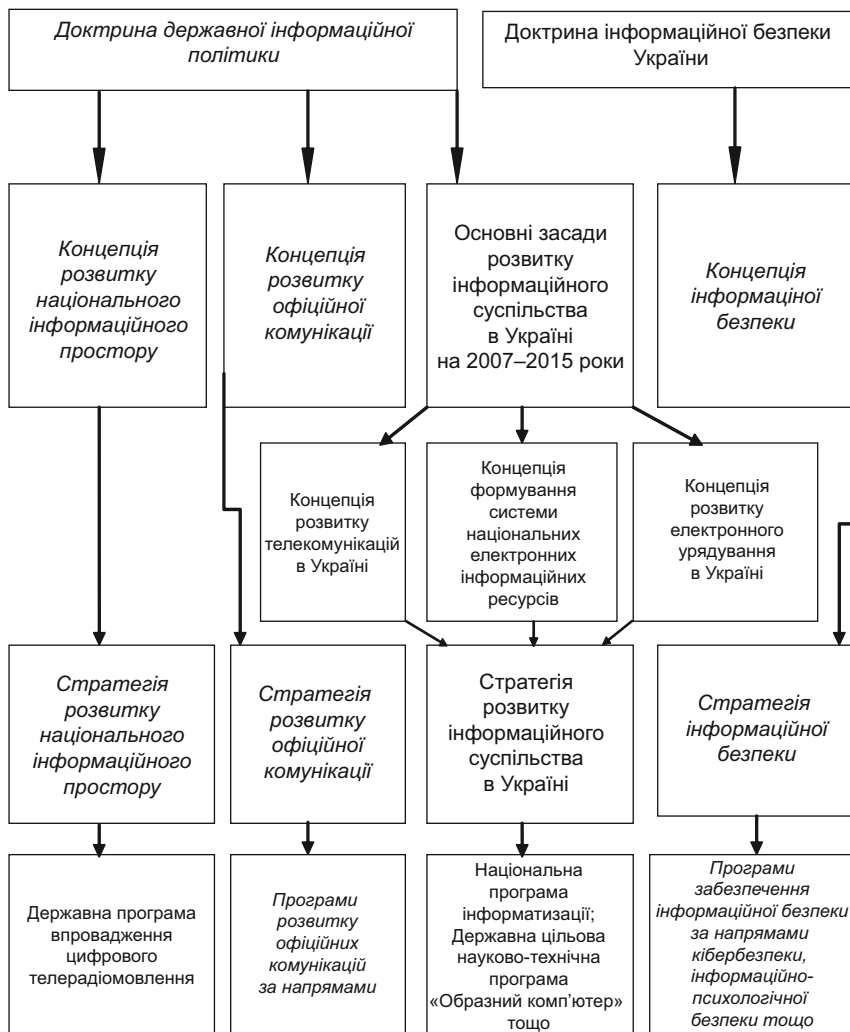

Рис. Ієрархія основних керівних документів інформаційної сфери України*

*Курсивом позначено КДДП в інформаційній сфері, що потребують розроблення та затвердження.

Зокрема, під час визначення основних напрямів державної інформаційної політики слід зважати на зміну ставлення до сутності самої державної інформаційної політики, а саме акцент не лише на процесах збору, оброблення та зберігання інформації, а передусім на інформаційно-змістовому складнику – активній участі держави у процесах створення, поширення та забезпечення достатнього рівня присутності відповідної інформації, спрямованої на формування позитивного іміджу держави та обстоювання національних інтересів у вітчизняному та світовому інформаційному просторах.

РОЗДІЛ II. ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ СТВОРЕННЯ, ПОШИРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Аналіз нормативно-правового поля України свідчить, що в нашій державі наявна низка законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання, захист і розвиток вітчизняного інформаційного простору¹¹. За даними зовнішньої експертизи, яка неодноразово здійснювалася, зокрема, представниками ОБСЄ, законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України загалом відповідає європейським нормам. Тобто можна говорити про те, що сьогодні в Україні вже створено основи такої сфери законодавства, як інформаційне право.

Нині триває робота різних суб'єктів законодавчої ініціативи, спрямована на виконання обов'язків і зобов'язань України, обумовлених з її членством у Раді Європи. Зокрема, на виконання підпункту 12.4 пункту 12 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 р. № 1466 [10] було розроблено та ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості

¹¹ Найбільш суттєвими на зазначеному напрямі є закони України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про рекламу», «Про Концепцію національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист персональних даних».

відносин власності стосовно засобів масової інформації» від 4 липня 2013 р. № 409-VII [11]. Перебувають на розгляді Верховної Ради України законопроекти щодо створення суспільного мовлення¹² та роздержавлення друкованих ЗМІ¹³.

Незважаючи на те, що в Україні ухвалено значну кількість законів в інформаційній сфері, є напрями правового регулювання, які лише починають розвиватися, передусім це стосується регулювання діяльності в інтернет-просторі.

Зокрема, відкритою залишається *проблема неузгодженості термінології із зазначеного напрямку*. Нині в чинному законодавстві використовується низка термінів, що недостатньо коректні та/або не мають чіткого визначення свого змісту, унаслідок чого їх нерідко вживають довільно. Йдеться зокрема, про поняття «веб-сторінка», «веб-сайт», «аудіовізуальний контент», «засіб масової комунікації». Поняття «інформаційно-психологічна безпека», «інформаційно-психологічні впливи»¹⁴ чинним законодавством також не визначені. Існує потреба в чіткому визначенні на законодавчому рівні таких категорій, як «національний інформаційний простір», «предмет інформаційних правовідносин», «об'єкт інформаційного права» тощо.

¹² Зокрема, на створення суспільного телерадіомовлення було спрямовано кілька законопроектів, поданих до Верховної Ради України наприкінці 2012 р.: підготовлений урядом Проект закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» від 12 грудня 2012 р. № 1076 [12], та Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» від 13 грудня 2012 р. № 1076-1 [13], внесений народними депутатами України А. В. Шевченком, Т. В. Кутовим, І. М. Мірошниченком. 3 липня 2013 р. Верховна Рада України прийняла за основу поданий урядом Законопроект № 1076 «Про суспільне телебачення і радіомовлення України», оскільки він набрав достатню кількість голосів, альтернативний Законопроект № 1076-1 на голосування не виносився. 19 вересня 2013 р. Законопроект № 1076 було повернуто Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації на доопрацювання.

¹³ 21 березня 2013 р. у Верховній Раді України було зареєстровано Проект закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» № 2600 [14], внесений, зокрема, народними депутатами України М. В. Томенком, Р. Б. Рауповим, І. М. Мірошниченком, С. В. Курпілем, М. Г. Баграєвим. Разом з тим 9 квітня 2013 р. у Верховній Раді України зареєстровано Проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» № 2600-1 [15], внесений народним депутатом України М. Л. Княжицьким. Ці законопроекти наразі повернені на доопрацювання.

¹⁴ Наприклад, поняття «інформаційно-психологічний вплив» застосовується у Статуті внутрішньої служби Збройних сил України, затвердженому Законом України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV; Доктрині інформаційної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 8 липня 2009 р. № 514; Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105 (у редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 р. № 389).

Крім того, у системі інформаційного законодавства потребують вирішення проблеми у сфері створення, поширення та використання інформації, пов'язані з діяльністю видів і типів ЗМК, платформ їх розповсюдження, а також принципів регулювання діяльності останніх.

Зокрема, нагальною є проблема правового забезпечення функціонування інтернет-ресурсів, які де-факто виконують функції засобів масової комунікації та істотно впливають на формування правових норм і правосвідомості, але де-юре численні аспекти їх діяльності залишаються законодавчо неврегульованими.

Нині інтернет-журналістика стала вагомим складником інформаційної індустрії в Україні, а інтернет-ЗМК для українських користувачів – впливовим джерелом інформації. Проте чинне законодавство України не містить ані визначення поняття засобу масової інформації (ЗМІ) у мережі інтернет, ані спеціального нормативно-правового акта, який би визначав їх статус, порядок створення, засади діяльності тощо.

Такий стан нормативно-правового забезпечення діяльності інтернет-ЗМК зумовлює низку проблем, пов'язаних з розвитком у сфері забезпечення громадян інформацією та створенням необхідних умов роботи для самих інтернет-ЗМК. З-поміж таких проблемних моментів – непоширення на журналістів інтернет-видань положень законодавства щодо традиційних ЗМІ; відсутність можливості забезпечення для інтернет-журналістів прав і гарантій, пов'язаних з професійною журналістською діяльністю (зокрема, при отриманні інформації, збереженні таємниці авторства та джерел інформації, зверненні до спеціалістів під час перевірки одержаних інформаційних матеріалів тощо); можливість появи у середовищі інтернет-ЗМІ видань, що своєю діяльністю дестабілізують роботу всього середовища інтернет-ЗМІ (наприклад, робота з інформацією, яка порушує основні права і свободи людини), тощо.

Органами державної влади України протягом останніх років було напрацьовано декілька проектів нормативно-правових актів щодо впорядкування правовідносин у цій сфері¹⁵, проте внаслідок суспільного резонансу ці проекти так і не набули чинності. Законо-

¹⁵ На вирішення цих питань були спрямовані: Указ Президента України від 31 липня 2000 р. № 928 «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», Наказ Міністерства транспорту і зв'язку від 27 квітня 2005 р. № 153 «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації електронних інформаційних ресурсів», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 р. № 185-р «Про затвердження орієнтовного плану законопроектних робіт на 2009 рік», а також проект Закону України про «Концепцію державної інформаційної політики» від 13 жовтня 2010 р. № 7251.

давчо визнати статус журналістів інтернет-видань на одному рівні з журналістами преси, радіо і телебачення був покликаний Проект закону України «Про захист професійної діяльності журналістів» від 30 січня 2013 р. № 2140, поданий народним депутатом України М. Катеринчуком¹⁶. Однак проект також було відкликано 15 травня 2013 р.

Водночас з огляду на те, що у вітчизняному професійному журналістському середовищі наявні тенденції до усвідомлення необхідності визнання приналежності інтернет-ЗМК до засобів масової інформації, а діяльність друкованих ЗМІ, телебачення та радіомовлення регулюється відповідними законами України, а також беручи до уваги Рекомендацію Комітету міністрів державам-учасницям СМ/Rec(2011)7 про нове визначення медіа, доцільним є розроблення окремого закону про засоби масової інформації (комунікації) у мережі інтернет.

З-поміж положень цього Закону необхідно передбачити: визначення правового статусу та принципів діяльності інтернет-ЗМК як нових, нетрадиційних ЗМІ; з огляду на особливості діяльності доцільним є визначення окремо статусу і порядку реєстрації (ліцензування) для т.зв. конвергентних аудіовізуальних ЗМК¹⁷ та інтернет-видань (електронної преси)¹⁸; визначення прав та обов'язків вітчизняних і зарубіжних суб'єктів інформаційних відносин у національному сегменті мережі інтернет; недопущення попередньої та постфактумної цензури інтернет-ЗМК; регуляторні принципи тощо.

Іншою проблемою є визначення принципів ліцензування (реєстрації) та регулювання діяльності провайдерів програмної послуги, що здійснюють свою діяльність з використанням різноманітних технологічних платформ, зокрема через інформаційну мережу інтернет.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [9], у якому йдеться про ліцензування трансляції телевізій-

¹⁶ Зокрема, в законопроекті було наведено оновлене визначення терміна «журналіст» (п.1 ст. 1) порівняно із закріпленням визначенням у Законі України «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів». Найголовнішою новелою цього визначення є те, що з-поміж перелічених ЗМІ, через які поширюється інформація, зазначено Інтернет [16].

¹⁷ Конвергентний аудіовізуальний ЗМК – засіб масової комунікації, за допомогою якого поширюються поєднані різноманітні види переважно аудіовізуальної, але також і текстової інформації, підготовленої конвергентними (об'єднаними) редакційними органами, при цьому поширення забезпечується телекомунікаційними мережами з використанням різноманітних технологічних платформ, як у вигляді мовлення, так і надання контенту на замовлення.

¹⁸ Інтернет-видання (електронна преса) – засіб масової комунікації, за допомогою якого поширюються здебільшого текстові повідомлення (однак може містити аудіо-, відеоматеріали тощо) в електронному вигляді для публічного використання, через веб-сайти чи веб-портали.

них каналів, такі провайдери програмної послуги є суб'єктами господарювання, які на підставі ліцензії, виданої Національною радою України з питань телебачення та радіомовлення, на договірних засадах надають абонентам можливість перегляду пакетів програм, використовуючи для передавання цих програм ресурси багатоканальних телемереж. Проте фактично такі контент-провайдери працюють на нерегульованому ринку, зокрема через те, що в зазначеному Законі немає жодної згадки про інтернет-телебачення. Так, у п. 3 ст. 23 йдеться про те, що «залежно від організаційно-технологічних особливостей розповсюдження програм Національна рада видає ліцензії на такі види мовлення: супутникове, ефірне, кабельне, проводове, багатоканальне». За таких умов учасник інтернет-ринку може заявити, що ліцензія на мовлення йому не потрібна, оскільки його технологія мовлення не належить до жодного з перерахованих видів. Разом з тим таке досить загальне формулювання надає і регулятору широкі можливості для трактування.

Варто зауважити, що з огляду на те, що *Положення про порядок видачі ліцензії провайдера програмної послуги* [17] передбачає отримання ліцензії з використанням ресурсу багатоканальних кабельних телемереж технології типу *IPTV* (дозволяє користувачу отримувати якісний цифровий відеосигнал за допомогою інтернет-кабелю), Національна рада з питань телебачення і радіомовлення наразі ліцензує такий тип мовлення. Проте, оскільки чинні нормативно-правові акти не передбачають видачі ліцензії *OTT*-провайдерам (дозволяє користувачу самостійно обирати, що йому дивитися, наприклад, трансляцію телеканалу, конкретний кінофільм чи підбірку свіжих музичних кліпів), вони діють поза правовим полем. Така ситуація призводить до правових колізій і судових позовів між учасниками ринку, як було у випадку з *OTT*-сервісом *Divan.tv*. При цьому варто зауважити, що саме сектор *OTT* нині розвивається надшвидкими темпами.

Зважаючи на те, що ширококутний доступ наразі має значна кількість українців (за інформацією *iKS Consulting*, станом на березень 2012 р. – близько 5750000 домогосподарств), чинний Закон потребує змін, які б відповідали сучасній ситуації на телекомунікаційному ринку. Зокрема, цей документ має визначати принципи ліцензування (реєстрування) усього спектра провайдерів програмної послуги (зокрема інтерактивної у інтернет-просторі) та засади регулювання їх діяльності.

Окремою проблемою, у т.ч. через суспільну чутливість питання, є законодавче *регулювання відповідальності за розміщення інформації в мережі інтернет*, що стосується насамперед двох вимірів: *захисту авторських прав та захисту честі та гідності*.

На врегулювання питань щодо *захисту авторського права* спрямований внесений народними депутатами України Луцьким М. Г., Самойлик К. С., Зарубінським О. О. Проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» від 15 червня 2010 р. № 6523 [18]. Цей Законопроект пройшов перше читання у ВР України 1 лютого 2011 р., проте не був винесений на друге читання у ВР України VI скликання, а 2 квітня 2013 р. був відхилений та знятий з розгляду ВР України VII скликання (Законопроект № 6523 12 грудня 2012 р. був переєстрований як Законопроект № 0902)¹⁹.

Крім того, Державна служба інтелектуальної власності України розробила Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет», який 31 травня 2013 р. було оприлюднено на офіційному сайті із запрошенням до участі у його громадському обговоренні всіх зацікавлених осіб. Проте 5 липня 2013 р. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва відмовила в погодженні зазначеного Законопроекту в запропонованій редакції через те, що реалізація його положень може зашкодити подальшому розвитку інтернету в Україні. 21 серпня 2013 р. було оприлюднено доопрацьований Проект цього Закону.

Наразі відповідальність за порушення авторських прав в інтернеті регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України та Законом України «Про телекомунікації».

Так, відповідно до ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, у т.ч. їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів,

¹⁹ Зокрема через те, що він містив норми, які начебто не відповідають європейським практикам. Так, відповідно до тексту Проекту, провайдера зобов'язували в разі надходження до нього повідомлення про порушення повідомити про це порушника, який своєю чергою упродовж 14 днів мав припинити незаконну діяльність. У разі продовження незаконних дій правопорушником провайдер був зобов'язаний заблокувати доступ до інтернету або закрити сайт.

які призначені для її виготовлення. Ст. 164-9 встановлює адміністративну відповідальність за незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, а ст. 164-13 – адміністративну відповідальність за порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва [19].

Стаття 176 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність, яка настає за незаконне відтворення, розповсюдження чи інше використання творів, які є об'єктом авторського права, без дозволу авторів, якщо ці дії спричинили завдання шкоди у значному розмірі (понад 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [20].

Згідно з п. 4 ст. 40 Закону України «Про телекомунікації» оператори, провайдери телекомунікацій не несуть відповідальності за зміст інформації, що передається їхніми мережами. Таким чином, відповідальність за розміщення інформації (матеріалів) з порушенням права інтелектуальної власності третіх осіб несуть особи, які розміщували такі матеріали [21].

На практиці це означає, що в більшості випадків окремі правовласники не в змозі відстежувати поширення об'єктів, що охороняються (особливо в телекомунікаційних мережах відкритого типу), а отже, часто позбавлені можливості реально захищати свої права в цифровому середовищі.

Відповідно до щорічної Спеціальної доповіді 301, яку оприлюднив 1 травня 2013 р. Офіс торговельного представника США, Україну названо найбільшим порушником авторського права, оскільки значна частина авторських творів, доступних в українському сегменті інтернету, опинилася там з порушенням прав інтелектуальної власності. З огляду на зазначене, Україна належить до категорії т.зв. пріоритетних зарубіжних країн (у цій категорії наша країна опинилася першою і єдиною за останні сім років). Це визначення є кульмінацією зростаючого впродовж кількох років занепокоєння через значну поширеність крадіжок інтелектуальної власності, у т.ч. збільшення частоти порушень прав інтелектуальної власності, в яких задіяні урядові структури. Підстав для ухвалення такого рішення було три: «несправедливе, непрозоре управління» організації зі збору й розподілу авторських винагород для американських та інших правовласників, широке використання нелегального програмного забезпечення в українських державних органах, нездатність вжити ефективних заходів для боротьби з поширеними в інтернеті порушеннями авторських і суміжних прав в Україні [22]. Таким чином, удосконалення законодавчого регулювання захисту прав інтелекту-

альної власності в мережі інтернет залишається дуже актуальним для нашої держави.

Зважаючи на те, що нині триває робота над Проектом закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» (розробленого Державною службою інтелектуальної власності України), а також з огляду на необхідність забезпечення прав усіх об'єктів інтелектуальної власності в мережі інтернет, вбачається за доцільне розробити та затвердити окремих Закон «Про захист авторських і суміжних прав в мережі Інтернет». Основою Закону має стати зазначений Законопроект, у якому мають бути прописані не тільки загальні норми захисту прав інтелектуальної власності в мережі інтернет, а й механізми виявлення порушника та притягнення його до відповідальності тощо.

Інший вимір законодавчого регулювання, що потребує вдосконалення, стосується *відповідальності за розміщення неправдивої інформації чи інформації, що ображає честь і гідність, у мережі інтернет*.

Нині відповідальність за порушення особистих немайнових прав особи внаслідок поширення про неї та/або членів її сім'ї недостовірної інформації регулюється Цивільним Кодексом України (ЦКУ). Зокрема, особа, чії права порушено, згідно з п. 1 ст. 277 ЦКУ має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації [23]. Саме ж спростування відповідно до п. 4 ст. 277 ЦКУ здійснює особа, яка поширила інформацію [23]. Проте в мережі інтернет знайти автора повідомлення (публікації чи коментаря) вкрай складно з огляду на те, що більшість інтернет-користувачів залишають свої тексти на різних форумах чи сайтах анонімно. Якщо не вдається встановити поширювача неправдивої інформації, фізична особа, чії права порушено, згідно з п. 4 ст. 277 ЦКУ має право звернутися до суду із заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування [23]. А відповідно до п. 12 Постанови Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 р. [24] позивачу рекомендовано в разі поширення оспорюваної інформації в мережі інтернет відшукати належного відповідача, тобто автора відповідного інформаційного матеріалу. Якщо особу автора інформації не вдається встановити, то позивати слід до власника сайту, дані про якого, за рекомендаціями зазначеної постанови Пленуму ВСУ, можуть бути витребувані в адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв і адрес українського сегмента мережі інтернет. Однак такі бази даних містять лише інформацію про титульного власника доменного імені, тобто реєстранта (який може ховатися під вигаданим псевдонімом), а не власника веб-сайту.

Тим часом Європейський суд з прав людини 10 жовтня 2013 р. ухвалив постанову № 294, у якій визначено коло відповідальності за коментарі на сайтах. Так, якщо на сайтах є можливість залишати анонімні коментарі, адміністрація сайтів зобов'язана нести за них відповідальність. Крім того, анонімні образливі коментарі є предметом юрисдикції тієї країни, для якої вони доступні [25].

З огляду на те, що нині Україна має привести своє законодавство у відповідність до європейських стандартів та практик, спосіб поширення відповідальності на адміністрацію сайту може бути застосований і в нашій державі.

Актуальною проблемою залишається *питання професійної компетентності та етичної відповідальності журналістів перед суспільством*, яка охоплює весь спектр ЗМІ, проте чи не найгострішою вона є щодо інтернет-видань (зокрема, з огляду на те, що останні свої функції засобів масової комунікації виконують де-факто, а де-юре їх не існує). Особливо зазначена проблема загострюється під час виборчих перегонів – показовим у цьому сенсі став і передвиборчий період у серпні-жовтні 2012 р. (вибори до ВР України)²⁰.

При цьому необхідно зауважити, що недотримання, а інколи і свідоме ігнорування професійних стандартів вітчизняними ЗМІ не тільки стоїть на заваді забезпеченню інформаційних прав громадян на отримання повної та об'єктивної інформації і, як наслідок, негативно позначається на рівні довіри до них суспільства, а й нерідко завдає шкоди суспільно-політичній стабільності, спричиняє формування негативного іміджу України за кордоном тощо, а отже, перешкоджає реалізації національних інтересів і становить загрозу національній безпеці.

Необхідно констатувати, що передумовою порушення професійних та етичних стандартів як з боку окремих журналістів, так і редакцій загалом є передусім відсутність обов'язкових правових вимог щодо їх дотримання, а також дієвого інституту саморегулювання (установи з контролю за їх дотриманням).

Малоймовірно, що на цю ситуацію істотно вплине введення в обіг т.зв. «єдиної журналістської прес-картки», про яку точаться розмо-

²⁰ Як зазначали експерти, передвиборча кампанія у серпні-жовтні 2012 р. спровокувала засилля «джинси» (замовних матеріалів), розміщення напівправди, замовчування інформації, а також незбалансованість подання різних поглядів фактично в усіх видах і типах ЗМІ – від центральних до регіональних. Причому до їх використання долучалися не лише ЗМІ із сумнівною репутацією, а й досить відомі та популярні телеканали (зокрема Перший національний канал, ICTV, ТРК «Україна», СТБ, «Новий канал»), друковані ЗМІ («Комсомольська правда в Україні», «Факты», «Сегодня», «Корреспондент», «Коментарі» та «Український тиждень»), а також інтернет-видання (зокрема «УНІАН», «Обозреватель» тощо).

ви в журналістському середовищі. Не варто очікувати найближчим часом і на створення більш потужних механізмів саморегулювання роботи журналістів на галузевому рівні. Наприклад, перетворення Комісії з журналістської етики на галузеву організацію, яка розглядатиме скарги на ЗМІ чи журналістів на загальнодержавному рівні та ухвалюватиме рішення про їх покарання.

З огляду на зазначене, можливим способом удосконалення правових вимог щодо дотримання журналістами професійних та етичних стандартів вбачається розроблення і внесення змін до чинного законодавства України (наприклад, до ст. 25 Закону України «Про інформацію») [26], спрямованих на підвищення відповідальності журналістів під час здійснення їхніх професійних обов'язків. Варто зауважити, що нині спроби посилити відповідальність журналістів під час виконання їхніх професійних обов'язків здійснюються і у Великій Британії²¹.

Таким чином, на сьогодні актуальними є низка питань щодо вдосконалення українського інформаційного законодавства у сфері створення, поширення та використання інформації відповідно до сучасних потреб, викликів і міжнародних тенденцій розвитку. Однак варто зауважити, що таке вдосконалення має здійснюватися не лише завдяки затвердженню змін до чинних законів чи розробці нових, спрямованих на вирішення найбільш гострих питань. На думку значної кількості вітчизняних правознавців, цей процес має відбуватися у спосіб кодифікації, тобто розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України.

Про необхідність розроблення такого Кодексу йшлося ще в Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України» [27]. Крім того, необхідність ухвалення Інформаційного кодексу України законодавчо закріплено в «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [28].

Таким чином, протягом понад десяти останніх років точаться численні дискусії про необхідність розроблення та ухвалення Інформа-

²¹ Зокрема, 30 жовтня 2013 р. королева Єлизавета II схвалила хартію, яка покликає посилити регулювання діяльності ЗМІ. Королівську Хартію було розроблено під впливом гучного скандалу навколо зловживань британської «жовтої преси». Головний зміст Хартії полягає в тому, що вона передбачає створення офіційного державного органу, який стежитиме за «органом самоконтролю» британських ЗМІ – *Independent Press Standards Organization*, зокрема за тим, щоб він діяв незалежно від інтересів газетних концернів і дійсно карав винних. Члени офіційного контрольного органу будуть призначатися спеціальною громадською комісією.

ційного кодексу України і про те, яким він має бути. Найбільшого поширення при цьому набули три підходи.

Перший підхід був запропонований і розроблявся Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Він полягав у тому, що в основу Інформаційного кодексу мали бути покладені Концепція національної інформаційної політики, а також змінений відповідно до сучасних вимог суспільного розвитку Закон України «Про інформацію». Проте з огляду на те, що впродовж останніх 10 років зазнали фіаско всі спроби ухвалити Концепцію державної інформаційної політики, такий підхід вбачається недоцільним.

Другий підхід було розроблено групою фахівців Інституту держави і права ім. В. Корецького. На їхню думку, Інформаційний кодекс має складатися з чотирьох частин: 1) базової (загальної), яка б містила системоутворювальні норми, що регулюють базові відносини у сфері інформації та інформатизації; 2) галузевої, яка має регулювати інформаційні відносини в окремих сферах життя особи, держави, суспільства; 3) частини, яка б містила видові норми і регулювала інформаційні відносини суб'єктів у сфері створення, пошуку, одержання, використання, зберігання та поширення окремих видів (категорій) інформаційної продукції або в окремих складниках інформаційного процесу; 4) частини, присвяченої спеціальним нормам, яка б регулювала відносини створення і використання інформаційних технологій і телекомунікаційних систем.

Третій підхід було запропоновано Урядовою комісією з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади у проекті «Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин» [29]. Цей підхід передбачав систематизацію інформаційного законодавства в три етапи: 1) інкорпорація законодавства – визначення ієрархічної системи та структури інформаційного законодавства на рівні правової доктрини; 2) виокремлення у системі законодавства інформаційної галузі та закріплення її у Зводі законів України як розділу «Інформаційне законодавство»; 3) кодифікація – розроблення й ухвалення Верховною Радою України такого нормативного акта, як Кодекс України про інформацію.

При цьому систематизацію інформаційного законодавства, на думку розробників, слід було здійснювати за допомогою методу агрегування. Удосконалення окремих правових норм чи створення нових міжгалузевих правових інститутів мало не порушувати цілісність та призначення інформаційного законодавства, а поліпшувати його дієвість загалом.

Проте, незважаючи на різні підходи, правознавці вважають, що такий Кодекс має об'єднати механізми регулювання провідних сус-

пільних відносин, об'єктом яких є інформація, незалежно від форми, способу, засобу чи технології її вияву, а також має чітко визначити об'єкт, предмети інформаційного права, суб'єкти інформаційних правовідносин, правовий режим доступу до інформації, передбачити механізми забезпечення інформаційного суверенітету України та забезпечення інформаційної безпеки громадян, суспільства і держави як складників національної безпеки України.

Відповідно, *розроблення та ухвалення Інформаційного кодексу України* дозволить упорядкувати всі інформаційні відносини в Україні в межах чіткої ієрархії законів і єдиної системи правових норм і понять.

РОЗДІЛ III. ІНСТИТУЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Наступною проблемою є невідповідність інституційного управління інформаційною сферою в Україні новітнім викликам. Недостатня ефективність органів державної влади зумовлена низькою координованістю їх діяльності, частковим дублюванням повноважень, а також невідповідністю напрямів їх регулювання конвергентним процесам²² в інформаційно-комунікаційній сфері.

Варто зауважити, що поява інтернету та стрімкий розвиток багатифункціональних мереж, які можна одночасно використовувати для надання телекомунікаційних послуг і телерадіомовлення, спричинили появу нових видів електронних інформаційних продуктів і послуг, а також зумовили необхідність перегляду підходів до різних аспектів національного регулювання у сферах телекомунікації, телерадіомовлення, виробництва та поширення аудіовізуальної продукції, зважаючи на тенденції їх конвергентного розвитку.

Перехід від роздільної до конвергентної моделі регулювання цих сфер у низці зарубіжних держав здійснювався, зокрема, на основі *інституційно-конвергентного підходу*, який полягає в реформуванні системи органів державного управління у спосіб створення єдиних

²² Під «конвергенцією» тут розуміється злиття різних послуг (телебачення, радіомовлення, телефонії і друкованих ЗМІ), об'єднаною ознакою яких на сучасному етапі є передача інформації на базі телекомунікаційної інфраструктури (здебільшого на основі цифрової платформи).

конвергентно-регуляторних органів, повноваження яких охоплюють сферу телекомунікацій, телерадіомовлення, надання інших видів електронних інформаційних продуктів і послуг, зокрема в інтернеті, або у спосіб поєднання відповідних регуляторних органів. Такий підхід до управління інформаційною сферою нині реалізований у Італії, Великій Британії, США, Грузії, Австралії, Канаді та інших країнах (докладніше див. *Додаток*).

Конвергентні органи регулювання в зазначених державах підзвітні або уряду, або президенту, або/та парламенту. Бюджет деяких з них формується тільки у спосіб відрахувань від зборів і ліцензій, які вони надають, в інших – частково за рахунок державних надходжень, а частково від зборів та ліцензій. Деякі з таких органів входять до складу органів державної влади, інші є незалежними громадськими організаціями. Водночас спільною ознакою для таких конвергентних органів є те, що вони регулюють увесь спектр діяльності в інформаційно-комунікаційній сфері (телебачення, радіо, телекомунікацій та поштового зв'язку) з одного управлінського центру.

На думку європейських експертів, прогресивність інституційно-конвергентної моделі управління телекомунікаціями та телерадіомовленням у зазначених країнах полягає не тільки в підвищенні ефективності регулювання, а передусім – у зменшенні зарегульованості галузі та подоланні бюрократичних перешкод для суб'єктів господарювання в електронному інформаційному середовищі.

Варто зауважити, що питання стосовно регулювання діяльності конвергентних ЗМК нині перебуває під прискіпливою увагою і ЄС, адже, крім нових можливостей, для суб'єктів ринку виникають нові проблеми (з-поміж яких захист інтересів споживачів – захист неповнолітніх, доступність для користувачів з обмеженими можливостями тощо), які вимагають узгодженості під час вирішення на рівні ЄС. Зокрема, в Цифровому порядку денному (*The Digital Agenda for Europe*) [30], крім іншого, ідеться про те, що ЄС планує розробити «Зелену книгу» щодо конвергентних аудіовізуальних ЗМК: їх впливу на економічне зростання в Європі, інновації, культурне розмаїття тощо, для чого ініційовано процес консультацій. За результатами обговорень Європейська комісія з комунікацій, змісту і технологій має підготувати пропозиції, які можуть вплинути на низку правових документів, зокрема на Директиву аудіовізуальних медіа-послуг (*Audiovisual Media Services Directive 2010/13/EU*).

Взаємопроникнення телекомунікаційних, телерадіомовних та інших електронних інформаційних послуг ставить і перед нашою державою нагальне завдання щодо оптимізації і переходу від роздільної до конвергентної моделі регулювання зазначеної сфери.

В Україні на державному рівні було здійснено декілька спроб оптимізувати державне управління інформаційною сферою²³, проте до істотних зрушень вони не спричинили. Адміністративна реформа, яка відбулася на виконання Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010, також істотно не зачепила структуру державного управління інформаційною сферою.

Нині в нашій державі управління інформаційною сферою здійснюють 5 основних органів державної влади: 2 *регуляторні органи* – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (*далі* – Національна рада) та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (*далі* – НКРЗІ), 3 *органи виконавчої влади* – Державний комітет з телебачення та радіомовлення України (*далі* – Держкомтелерадіо України), Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (*далі* – Держінформнауки України) і Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (*далі* – Держспецзв'язку України). Законодавчою базою на зазначеному напрямі опікуються 2 комітети Верховної Ради України – Комітет ВР України з питань свободи слова та інформації і Комітет ВР України з питань інформатизації та інформаційних технологій.

Крім того, до виконання тих чи інших завдань і програм в інформаційній сфері причетні понад 20 інших органів державної влади України: Міністерство юстиції України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна архівна служба України, Державна служба України з питань захисту персональних даних, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральне управління розвідки Міністерства оборони України, Служба зовнішньої розвідки України тощо.

Національна рада здійснює наглядові та регуляторні повноваження щодо дотримання телерадіоорганізаціями і провайдерами програмної

²³ Зокрема, цьому питанню було присвячено засідання Ради національної безпеки і оборони України 17 червня 1997 р., 21 березня 2008 р., 17 листопада 2010 р. Так, у Рішенні РНБО України від 21 березня 2008 р., з-поміж іншого, Кабінету Міністрів України було доручено «здійснити заходи щодо вдосконалення державного управління в інформаційній сфері, чіткого визначення повноважень та організації ефективної взаємодії органів державної влади із забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері». А в Рішенні РНБО України від 17 листопада 2010 р. Кабінету Міністрів України було доручено «у тримісячний строк: розглянути питання вдосконалення державної політики в інформаційній сфері та внести в установленому порядку на розгляд Президентіві України відповідні пропозиції». Проте зазначені рішення не забезпечили якісних зрушень у системі державного управління інформаційною сферою.

послуги вимог законодавства у сфері телерадіомовлення, ліцензійних умов та умов ліцензій, стандартів і норм технічної якості телерадіопрограм, вимог законодавства України щодо частки вітчизняного продукту в їхніх програмах тощо [31]. До компетенції НКРЗІ належить державне регулювання, нагляд за здійсненням ліцензування у сфері телекомунікації, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом, надання послуг поштового зв'язку [32].

На перший погляд, сфери компетенції та повноважень НКРЗІ і Національної ради досить чітко розмежовані, однак таке твердження може бути справедливим лише за умови функціонування відокремлених інфраструктур для різних типів комунікацій – телерадіомовлення, поштового зв'язку, інтернету тощо. Проте на сучасному етапі розвитку цифрових інформаційних і мережевих технологій відбувається подальша конвергенція (інтеграція) комп'ютерних і телекомунікаційних мереж (телефонних, радіо- та телевізійних мереж), інфраструктури різного призначення в багатофункціональні інформаційно-комунікаційні мережі (наприклад, стандартів *UMTS*, *WiMAX* тощо). Такі мережі здатні одночасно забезпечувати швидкісну передачу голосових, текстових, відеоданих, а отже, можуть одночасно використовуватися як для послуг телефонного, факсимільного зв'язку, так і для теле- і радіопередач (наприклад, мобільне телебачення, *IPTV*, *VOD*, які розповсюджуються через телекомунікаційні мережі, призначені для надання звичайних послуг телефонного зв'язку) [33]. Зокрема, на інформаційному ринку України вже закріпився новий вид телебачення – інтернет-ТБ, швидкими темпами розвивається мобільне телебачення. Надають таку програмну послугу мультисервісні оператори телекомунікацій («Київстар», «Укртелеком», «МТС», «Воля-кабель»), які, крім названих сервісів, пропонують і послуги телефонного зв'язку, широкосмугового доступу до інтернету тощо. За наявності двох регуляторів інформаційно-телекомунікаційного простору вони мають пристосовуватися до вимог двох різних регуляторних режимів та отримувати два види ліцензій: в частині надання послуги зв'язку – в НКРЗІ і в частині надання програмної послуги перегляду пакетів програм – у Національній раді. Таким чином, нині до мультисервісних операторів телекомунікацій застосовують подвійне регулювання та ліцензування.

Крім зазначеного, наявність кількох регуляторів в інформаційно-телекомунікаційній сфері ускладнює існуючу систему управління використанням радіочастотного ресурсу, зокрема з огляду на те, що потребу в одних і тих самих «цифрових дивідендах» нерідко мають і НКРЗІ, і Нацрада.

Водночас є напрями регулювання, не закріплені за жодним регулятором. Нині має місце правова невизначеність не тільки щодо статусу, а й стосовно державного органу, що має здійснювати регулюван-

ня діяльності т.зв. «електронних видань», які функціонують у форматі оцифрованих текстових публікацій і, крім того, мають розширені можливості ілюстрування публікацій відеоматеріалами, додавання інтерактивних сервісів для споживачів у вигляді коментарів та опитування, додавання власних новин, публікацій, можливості замовлення загальних чи тематичних інформаційних розсилок тощо.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що інтеграція інформаційної інфраструктури і створення на цій основі конвергентного цифрового інформаційного середовища істотно ускладнюють роздільне регулювання у сфері інформаційних комунікацій та телерадіомовлення різними органами й актуалізують питання щодо оптимізації та переходу від роздільної до конвергентної моделі регулювання зазначеної сфери і *формування єдиного органу регулювання – Національної ради України з питань комунікацій* (робоча назва).

Від створення конвергентного органу регулювання виграють суб'єкти господарювання, які одночасно працюють на ринках телекомунікацій і телерадіомовлення. Крім того, його поява дозволить забезпечити єдиний скоординований підхід до регулювання цілого комплексу електронних комунікацій починаючи з функціонування та розвитку телекомунікаційних мереж (зокрема телебачення), надання усього спектра телекомунікаційних послуг, використання радіочастотного ресурсу тощо і закінчуючи питаннями, які вимагають спеціального підходу: змістовного наповнення інформаційних продуктів, у т.ч. телерадіопрограм, інших видів інформаційних продуктів, що передаються за допомогою телекомунікацій, зокрема через мережу інтернет.

Щодо повноважень органів *виконавчої влади* в інформаційній сфері в Україні, то до компетенції *Держкомтелерадіо України* належать: розроблення заходів щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує інформаційній безпеці держави, суспільства, особи; участь у формуванні єдиного інформаційного простору, сприяння розвитку інформаційного суспільства; реалізація разом з іншими державними органами завдання щодо забезпечення інформаційної безпеки; підготовка пропозицій стосовно вдосконалення системи державного управління у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах, поліграфії; координування діяльності державних телерадіоорганізацій, інформаційних агентств, видавництв, поліграфічних підприємств і підприємств книготорговельного підприємства, установ та організацій; визначення порядку функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади та надання пропозиції щодо інформаційного наповнення Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади тощо [34]. Завданнями *Держінформнауки України* в інформаційній сфері є: координація діяльності органів виконавчої влади щодо виконання загальнодержавних програм і проектів інформатизації; за-

безпечення інтеграції їхніх інформаційних систем і ресурсів у Єдиний веб-портал; координування адміністрування адресного простору національного сегмента мережі інтернет тощо [35]. *Держспецзв'язку України* є державним органом, діяльність якого спрямована на забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку та Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного і технічного захисту інформації [36]. Таким чином, в Україні нині відсутній центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування та реалізацію всього спектра питань державної інформаційної політики.

Натомість такі органи державної влади України, як НКРЗІ та Держінформнауки України, вказують на розпорошеність, дублювання функцій і повноважень, низький рівень загальнодержавного координування та міжвідомчої взаємодії у сфері інформатизації, а також пропонують здійснити реорганізацію системи органів державної влади в інформаційній сфері у спосіб посилення координуючої ролі єдиного центру [37].

Інша невідповідність стосується назви Держкомтелерадіо України. Широке коло його повноважень охоплює сферу, значно ширшу за телебачення та радіомовлення, що суперечить Рішенням Конституційного Суду України з якого, зокрема, випливає, що назва органів державної влади має відповідати їх цільовому призначенню [38]²⁴. Не викликає сумніву важливість напрямів державної політики, закріплених за Держкомтелерадіо, проте вони вимагають зміни назви цього органу виконавчої влади.

Необхідно зауважити, що в європейських країнах упродовж останніх років окремі міністерства, що займалися інформаційною та комунікативною політикою, були переведені у статус департаментів²⁵. Водночас нині спостерігається тенденція до посилення урядової інформаційної, зокрема комунікативної політики.

Розбудова сучасної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури в умовах, коли існує тенденція до конвергенції телекомунікацій-

²⁴ У рішенні, зокрема, йдеться про те, що «виокремлення в Конституції України прямо чи опосередковано назв міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, по суті, фіксує їх основне цільове призначення. У такий спосіб певною мірою визначається характер діяльності відповідного органу».

²⁵ Так, у Італії у 2008 р. Міністерство з комунікацій було реорганізовано в Департамент з комунікацій у складі Міністерства економічного розвитку, а у Великій Британії у 2012 р. було ліквідовано Центральний Офіс з інформації (урядовий орган, що підпорядковувався Секретаріату Кабінету Міністрів) і натомість створено Центр з питань комунікацій, що не є відокремленою структурою, якою був Центральний Офіс з інформації.

них та інформаційних технологій, передбачає не тільки здійснення конвергентного регулювання, а й збалансоване і скоординоване формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері (телерадіомовлення, комунікацій, інформатизації тощо) з єдиного управлінського центру.

Зокрема, в Україні з огляду на необхідність комплексного розроблення КДДП в інформаційній сфері (щодо розвитку національного інформаційного простору, інформаційного суспільства та офіційної комунікації) і забезпечення їх упровадження найбільш прийнятним форматом є утворення за прикладом Австралії окремого міністерства як головного (провідного) органу в системі центральних органів виконавчої влади у зазначеній сфері діяльності.

У структурі уряду Австралії функціонує окремий Департамент широкосмугового зв'язку та цифрової економіки (відповідно до ієрархії органів виконавчої влади України – міністерство), завданням якого є сприяння розробці динамічної, стійкої і конкурентоспроможної цифрової економіки у спосіб розбудови швидкої та доступної цифрової телекомунікаційної інфраструктури, забезпечення широкосмугового зв'язку і мовлення; координації переходу від аналогового до цифрового телебачення та підвищення якості й різноманітності контенту в секторі мовлення; забезпечення «розумної ціни» за отримання основних послуг зв'язку; сприяння інноваційній діяльності у сфері інформаційно-комунікаційних технологій; дослідження і робота з бізнесом з вирішення конкретних питань, зокрема забезпечення кібербезпеки користувачів; створення відповідної нормативно-правової бази тощо. А у Великій Британії функціонує Департамент з комунікацій, без якого не затверджується жодне рішення уряду.

З огляду на те, що Конституція України прямо не вимагає створення та функціонування саме Держкомтелерадіо, а лише визначає порядок призначення його керівника, можливим є ухвалення рішення про ліквідацію Комітету і створення нової за статусом, повноваженнями та політичною вагою установи – **Міністерства з комунікацій та інформатизації України** (робоча назва).

Зважаючи на зазначене, а також з огляду на євроінтеграційні прагнення України²⁶, для підвищення ефективності загальнодержавної координації, згідно з новітніми тенденціями конвергентного розвитку інформаційної і телекомунікаційної сфери та відповідно до міжнарод-

²⁶ Зокрема, ст. 389 п. с проекту Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами – з іншого, передбачає «посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв'язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідні регуляторні заходи та впроваджувати свої рішення і всі відповідні норми, а також гарантування добросовісної конкуренції на ринках».

ного законодавства однією з можливих моделей оптимізації системи органів державної влади в управлінні інформаційною сферою є створення на базі чотирьох органів державної влади двох:

- *Національної ради України з питань комунікацій* – конвергентного незалежного органу з регуляторними і наглядовими повноваженнями в інформаційній сфері (на базі Національної ради та НКРЗІ), до компетенції якої належатиме регулювання діяльності у сфері телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом, телерадіомовлення, а також іншої діяльності, здійснюваної на основі телекомунікаційної інфраструктури, зокрема в мережі інтернет;

- *Міністерства з комунікацій та інформатизації України* – центрального органу виконавчої влади, повноваження якого полягатимуть у формуванні та реалізації комплексної державної інформаційної політики у сфері ЗМК, інформатизації, розвитку інформаційного суспільства (на базі Держкомтелерадіо України та за допомогою передання відповідних повноважень від Держінформнауки України).

Варто зауважити, що впровадження запропонованої моделі сприятиме не тільки впорядкуванню системи державного управління інформаційною сферою та зменшенню її зарегульованості, а й суттєвій економії коштів, адже замість утримання кількох органів управління утримується лише один регуляторний орган та один орган виконавчої влади.

У разі ухвалення позитивного рішення щодо необхідності створення Національної ради України з питань комунікацій і Міністерства з комунікацій та інформатизації України зважаючи на те, що реорганізація Національної ради України (через особливість призначення її складу[39]) та Держкомтелерадіо України (через особливість призначення його керівника[40]) вимагатиме внесення відповідних змін до Конституції України, зазначену пропозицію необхідно винести на розгляд Конституційної асамблеї.

З огляду на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційної сфери, а отже, необхідність перегляду підходів до її інституційного управління державою відповідно до нових викликів альтернативним варіантом є винесення регулювання діяльності таких органів, як Національна рада України та Держкомтелерадіо України, за межі Конституції України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Для формування сучасного, такого, що відповідає новітнім викликам і наявним загрозам національного інформаційного простору України необхідно вжити низку системних заходів на концептуальному, нормативно-правовому та інституційному напрямках.

2. З огляду на суспільну чутливість питань, пов'язаних з реформуванням державної політики розвитку інформаційного простору, а також на те, що в оптимізації державного управління інформаційною сферою зацікавлені різні сторони (відповідні органи державної влади, професійні об'єднання виробників та постачальників теле-, радіо-, інтернет-продукції, громадськість, правознавці тощо), пропонується створити робочу групу з їх представників з метою напрацювання спільних пропозицій на означеному напрямі.

Інституційно така робоча група може бути створена при Координаційній раді з питань розвитку громадянського суспільства.

3. На розгляд доцільно винести такі питання:

- у концептуальному плані Робочої групи
 - розроблення **Доктрини державної інформаційної політики** як засадничого документа державної політики найвищого рівня в інформаційній сфері, у якій мають бути відображені мета, основні принципи, пріоритети та напрями, способи реалізації державної інформаційної політики;
 - розроблення керівних документів державної політики наступного рівня: **Концепції розвитку національного інформаційного простору** (щодо діяльності ЗМІ та інтернету, інформаційних агентств, бібліотек, архівів книговидання, телекомунікацій, забезпечення достатнього рівня присутності якісного національного інформаційного продукту в українському і світовому міжнародному інформаційному просторі тощо) та **Концепції розвитку офіційної комунікації** (щодо розвитку відповідного інституційного складника, процесів інформування громадськості, формування іміджу, здійснення брендингу, реалізації системи державної пропаганди, спрямованої як на внутрішнє, так і на зовнішнє інформаційне середовище тощо);
- у нормативно-правовому плані
 - з метою унормування діяльності з поширення інформації у мережі інтернет, *введення в правове поле діяльності новітніх засобів масової комунікації* розробити окремий закон «Про засоби масової інформації (комунікації) в мережі інтернет», з-поміж положень якого доцільно передбачити визначення правового статусу та принципів діяльності інтернет-ЗМК як нових, нетрадиційних ЗМІ; з огляду на особливості діяльності доцільним є визначення окремо статусу та порядку реєстрації (ліцензування) для конвергентних аудіовізуальних ЗМК та інтернет-видань (електронної преси); визначення прав і обов'язків вітчизняних і зарубіжних суб'єктів інформаційних відносин у національному сегменті мережі інтернет; недопущення цензури інтернет-ЗМІ тощо;

- для вдосконалення захисту інтелектуальної власності в умовах поширення інтернет-технологій, посилення відповідальності за незаконне розміщення та використання об'єктів авторського і суміжних прав у мережі інтернет розробити та затвердити окремий закон «Про захист авторських і суміжних прав у мережі інтернет», в якому прописати не тільки загальні норми захисту прав інтелектуальної власності в мережі інтернет, а й механізми виявлення порушника та притягнення його до відповідальності;
- з метою захисту честі та гідності осіб у мережі інтернет від поширення неправдивої інформації розробити зміни до законів з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, передбачивши можливість притягнення до відповідальності адміністрації сайту, на якому розміщена неправдива інформація, за умови неможливості встановлення автора такої інформації;
- для підвищення відповідальності журналістів під час виконання їх професійних обов'язків та дотримання етичних стандартів розробити і внести зміни до чинного законодавства України (наприклад, до ст. 25 Закону України «Про інформацію»), передбачивши відповідальність за порушення професійних стандартів;
- з метою визначення єдиних принципів і підходів до регламентування відносин в інформаційному просторі, упорядкування в межах чіткої ієрархії законів і єдиної системи правових норм і понять, визначення термінів в інформаційній сфері (зокрема «національний інформаційний простір», «державна інформаційна політика», «інформаційно-психологічна безпека» тощо) розробити *Інформаційний кодекс України* (робоча назва);
- в інституційному плані для оптимізації державного управління інформаційною сферою у спосіб переходу до конвергентно-інституційної моделі, можливим сценарієм є утворення на базі наявних чотирьох органів державної влади двох:
 - *Національну раду України з питань комунікацій* – конвергентний незалежний орган з регуляторними і наглядовими повноваженнями в інформаційній сфері (на базі Національної ради та НКРЗІ);
 - *Міністерство з комунікацій та інформатизації України* – центральний орган виконавчої влади, функції якого полягатимуть у здійсненні комплексної загальнодержавної інформаційної політики та політики в інформаційній сфері (на базі Держкомтелерадіо України та у спосіб передавання відповідних повноважень від Держінформнауки України).

КОНВЕРГЕНТНО-РЕГУЛЯТОРНІ ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ ЗА КОРДОНОМ

В Італії ще в 1997 році рішенням парламенту було створено незалежний орган – *AGCOM (Autorita per le Garanzie nelle Comunicazioni – Регулюючий орган з питань комунікацій)* з широкими регуляторними та наглядовими повноваженнями у сфері телекомунікацій, телерадіомовлення, а також видавничій сфері. *AGCOM* складається з Голови, Ради, Комісії з інфраструктури та мережі й Комісій з послуг і продуктів (колегіальних органів). Про свою діяльність *AGCOM* звітує перед парламентом Італії, який призначає його склад. Головними завданнями *AGCOM* є забезпечення справедливої конкуренції між учасниками ринку та захист прав користувачів, а також їхніх основних свобод, зокрема у спосіб: здійснення лібералізації телекомунікаційного сектору, а також його регулювання, нагляду і вирішення спорів; раціоналізації використання ресурсів сфери; застосування антимонопольного законодавства в інформаційній сфері; управління Єдиним реєстром операторів зв'язку; захисту авторських прав у комп'ютерній та аудіовізуальній індустрії; здійснення нагляду за якістю і методами розподілу продуктів і послуг, у т.ч. у сфері реклами; вирішення спорів між операторами і користувачами тощо [40].

Крім того, у структурі виконавчої влади Італії до 2008 року функціонувало окреме Міністерство з комунікацій, проте рішенням уряду С. Беллусконі воно було реорганізовано в *Dipartimento per le comunicazioni (Департамент з комунікацій)* у складі Міністерства економічного розвитку. Департамент з комунікацій займається плануванням, координуванням, моніторингом заходів у сфері теле-, радіо-, електронних комунікацій і технологій. Зокрема, до його функцій належать: просування, розвиток і регулювання галузі зв'язку, надання сертифікатів дозволу, а також планування, контроль, нагляд і застосування санкцій; питання, пов'язані з радіо- і телемовленням; моніторинг, контроль і перевірка дотримання стандартів якості та зобов'язань у сфері електронних комунікацій, зокрема щодо надання універсальних послуг; регулювання поштового сектору; розподіл прав на використання частот і номерів; питання мережевої безпеки; наукові дослідження у сфері зв'язку та інформаційно-комунікаційних технологій; визначення стандартів якості послуг у сфері ІКТ тощо [42].

У Великій Британії як конвергентний незалежний «супер-регулятор» для контролю за медіа-каналами, що здійснюють мовлення на цифровій платформі, у грудні 2003 року було створено *Ofcom* (*The Office of Communications – Офіс з питань комунікацій*) у спосіб передання йому повноважень п'яти державних органів – Комісії із стандартів мовлення, Незалежної комісії з телебачення, Управління з телекомунікацій, Управління з радіомовлення, а також Агентства з радіозв'язку. *Ofcom* має широкі повноваження у сфері телебачення, радіо, телекомунікацій і поштового зв'язку, зокрема відповідає за управління, регулювання, призначення та ліцензування радіочастотного ресурсу Великої Британії, а також ліцензування всіх комерційних теле- і радіомовників, мобільного зв'язку, приватних мереж зв'язку, бездротових пристроїв та визначає загальні правила стосовно таких питань, як телефонна нумерація, аварійно-рятувальна служба, продаж, маркетинг і взаємозв'язок стандартів тощо. Водночас *Ofcom* виконує антимонопольні функції у сфері телекомунікацій [43].

Крім *Ofcom*, у структурі уряду Великої Британії функціонує *DCMS* (*The Department for Culture, Media & Sport – Департамент з питань культури, ЗМІ і спорту*), який відповідає в інформаційній сфері за державну політику щодо діяльності ЗМІ, зокрема телерадіомовлення та інтернету, мобільного зв'язку, інформаційно-телекомунікаційних технологій і широкосмугової індустрії, а також запровадження цифрової економіки. Серед завдань *DCMS*: сприяння забезпеченню послугами швидкого широкосмугового доступу до інтернету всіх користувачів; сприяння підвищенню якості та охопленню мобільного голосового телефонного зв'язку і передачі даних; сприяння роботі ЗМІ та виробників вітчизняного контенту за допомогою фінансових стимулів і скорочення регулювальних норм та правил; визначення політики суспільного мовлення тощо [44].

У США *FCC* (*Federal Communication Commission – Федеральна комісія з питань комунікацій*) як незалежне агентство уряду було створене в 1934 році. *FCC* регулює діяльність радіо- і телекомпаній, а також роботу компаній, які надають послуги з дротового, супутникового та кабельного мовлення. До компетенції *FCC* належать: сприяння розвитку конкуренції, інновацій та інвестицій у сфері широкосмугових послуг і споруд; підтримка економіки країни завдяки забезпеченню відповідного конкурентного середовища для розгортання комунікаційної революції; заохочення найбільш ефективного використання частот на національному та міжнародному рівнях; перегляд регулювання ЗМІ з огляду на розвиток новітніх технологій для забезпечення їх різноманітності й процвітання; забезпечення лідерства у зміцненні оборонної інфраструктури країни тощо [45].

Крім *FCC*, управління інформаційною сферою здійснює *NTIA* (*The National telecommunications and Information Administration – Націо-*

нальне управління з телекомунікацій та інформації), яке функціонує у структурі Міністерства торгівлі. *NTIA* як орган виконавчої влади у своїй діяльності концентрується на виробленні інформаційної і телекомунікаційної політики, відповідних програм та правил, а також представляє федеральний уряд США на внутрішніх і міжнародних телекомунікаційних та інформаційних заходах. *NTIA* відповідальне за розроблення й реалізацію політики у сфері інтернет-економіки та інтернет-користування (зокрема, збереження конфіденційності, захисту авторських прав, забезпечення кібербезпеки, розширення широкосмугового доступу тощо), а також радіочастотного ресурсу [46].

У Канаді з 1968 року функціонує *CRTC (Canadian Radio-television Telecommunications Commission – Комісія Канади з питань радіо, телебачення і телекомунікацій)*, яка є незалежною громадською організацією, що регулює і контролює канадське мовлення та телекомунікаційні системи. З огляду на свій статус, *CRTC* функціонує задля задоволення потреб та інтересів насамперед громадян, а також промисловості й уряду держави. Про свою діяльність *CRTC* звітує перед парламентом через міністра з питань канадської спадщини.

CRTC контролює і регулює діяльність понад 2000 мовників, у т.ч. теле- та радіомовників (*AM-* і *FM-*радіо), постачальників послуг, а також телекомунікаційних операторів, зокрема телефонних компаній. До повноважень *CRTC* належать: надання, продовження та внесення змін до ліцензій на мовлення; ухвалення рішень щодо злиття, поглинання і зміни форми власності у сфері телерадіомовлення; затвердження тарифів і певних угод для телекомунікаційної сфери; надання ліцензій на послуги міжнародного зв'язку тим операторам, чиї телефонні мережі дозволяють користувачам здійснювати і приймати дзвінки поза межами Канади; заохочення конкуренції на телекомунікаційних ринках; реагування на запити щодо мовлення та телекомунікаційних питань [47].

Крім *CRTC*, у Канаді у структурі Міністерства промисловості функціонує *SITT (A sector of Spectrum, Information Technologies and Telecommunications – Сектор з інформаційних технологій і телекомунікацій)*, завданням якого є прискорення економічного зростання Канади та впровадження інновацій завдяки розвитку і використанню інформаційних і комунікаційних технологій і радіочастотного ресурсу, сприянню їх стратегічного використання в усіх секторах економіки, електронної комерції і забезпеченню лідерства у стратегічних галузях ІКТ. *SITT* реалізує свої завдання у спосіб розроблення і здійснення телекомунікаційної політики та законодавства, встановлення технічних стандартів і правил; забезпечення справедливого та вільного доступу до широкосмугового інтернету, ефективного і раціонального використання радіочастотного ресурсу та супутниково-орбітальних ресурсів; упорядкування і розвитку телекомунікаційної інфраструктури тощо [48].

У Грузії у липні 2000 року було створено *GNCC (Georgian National Communication Commission – Грузинську Національну комісію з комунікацій)* як незалежний недержавний регуляторний орган з ліцензування та нагляду за діяльністю телекомунікаційних і радіомовних компаній у межах національної території. *GNCC* є повністю незалежним органом, що не підпорядкований державній вертикалі. Зокрема, *GNCC* не отримує жодного фінансування з державного бюджету, а фінансується за рахунок регулювання зборів, які сплачуються компаніями та операторами зв'язку за використання радіочастотного ресурсу країни. Такий формат зумовлений прагненням Грузії забезпечити діяльність *GNCC* від будь-якого політичного тиску, впливу і незаконного втручання органів державної влади чи інших осіб [49].

GNCC складається з 5 членів, які призначаються президентом Грузії та схвалюються парламентом. Основними функціями *GNCC* є: забезпечення добросовісної конкуренції у секторі електронних комунікацій та мовлення; надання й анулювання дозволів і ліцензій на здійснення зв'язку і мовлення, контроль за їх дотриманням; визначення та розподіл національного телерадіочастотного ресурсу, сертифікація електронного зв'язку і мовлення; стандартизація, метрологічне забезпечення послуг тощо; контроль і обмеження несанкціонованого доступу і неліцензійного використання радіочастот і засобів електронної комунікації; посередництво у вирішенні спорів між учасниками ринку електронних комунікацій і мовлення; контроль за дотриманням законодавства Грузії в інформаційній сфері (зокрема законів «Про мовлення», «Про авторські права», «Про захист неповнолітніх від шкідливого впливу», «Про рекламу» та «Про державну таємницю») [50].

Схожий шлях обрала й **Австралія**, де в липні 2005 року було утворено *АСМА (The Australian Communications and Media Authority – Орган регулювання у сфері комунікацій і засобів масової інформації Австралії)* у спосіб злиття двох органів – *АСА (Australian Communications Authority – органу регулювання у сфері телекомунікацій Австралії)* та *АВА (Australian Broadcasting Authority – органу регулювання телерадіомовлення Австралії)*. *АСМА* є також конвергентним регулятором чотирьох вимірів: телекомунікацій, радіомовлення, радіозв'язку та інтернету.

Завдання *АСМА* полягає в забезпеченні відповідних законодавства, правил, норм і кодексів для ЗМІ Австралії, які ефективно та дієво слугували б суспільним інтересам. З-поміж обов'язків *АСМА*: створення нормативної бази; розгляд галузевих стандартів і кодексів; забезпечення більш гнучкого ліцензування; розроблення та адміністрування баз даних розвідки про спам; вивчення передового досвіду з розгляду питань регулювання й реформування; розроблення та реалізація національної освітньої програми кібербезпеки; управління доступом до радіочастотного спектра у спосіб ліцензування радіозв'язку; регулю-

вання використання радіочастотного спектра та допомога у мінімізації перешкод радіозв'язку; регулювання дотримання відповідного законодавства, ліцензійних умов, зводів практичних правил, стандартів, гарантій обслуговування та інших гарантій; представлення інтересів Австралії на міжнародному рівні; інформування промислових підприємств і споживачів про регулювання комунікацій. Також АСМА відповідає за регулювання онлайн-контенту, у т.ч. інтернету і мобільного контенту, на предмет виявлення та блокування інформації, яка вважається образливою або незаконною. АСМА збирає дохід від імені уряду Австралії через податки, збори і ліцензійні платежі у сфері радіомовлення, радіозв'язку та телекомунікацій [51].

Поряд з АСМА у структурі уряду Австралії функціонує *DBCDE (The Department of Broadband, Communications and the Digital Economy – Департамент широкосмугового зв'язку та цифрової економіки)*, завданням якого є сприяння розробці динамічної, стійкої і конкурентоспроможної цифрової економіки у спосіб розбудови швидкої та доступної цифрової телекомунікаційної інфраструктури; забезпечення широкосмугового зв'язку і мовлення; координування процесів переходу від аналогового до цифрового телебачення та підвищення якості та різноманітності контенту у секторі мовлення; забезпечення «розумної ціни» за отримання основних послуг зв'язку; сприяння інноваційній діяльності у сфері інформаційно-комунікаційних технологій; дослідження і співпраці з бізнесом з вирішення конкретних питань, зокрема щодо забезпечення кібербезпеки користувачів; створення відповідної нормативно-правової бази тощо [52].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баровська А. В. Оптимізація структури керівних документів державної політики (на прикладі інформаційної політики) : аналіт. доп. / А. В. Баровська – К. : НІСД, 2011. – 88 с.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України : указ Президента України від 06.12.2001 р. № 1431/2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1193/2001>
3. Про Концепцію національної інформаційної політики : Проект закону України від 13.12.2002 р. № 2526 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_?pf3511=13798
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечен-

ня інформаційної безпеки України» : указ Президента України від 24.04.2008 р. № 377/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/7773.html>

5. *Про Концепцію* державної інформаційної політики : проект закону України від 12.06.2009 р. № 4664 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=4664&skl=7

6. *Про Концепцію* державної інформаційної політики : проект закону України від 13.10.2010 р. № 7251 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38772

7. *Нестеренко О.* Чи потрібний такий закон про Концепцію державної інформаційної політики? / О. Нестеренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1256021138>

8. *Про інформацію* : закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

9. *Про телебачення і радіомовлення* : закон України від 21.12.1993 р. № 3759-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

10. *Про виконання* обов'язків та зобов'язань Україною : резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 05.10.2005 р. № 1466 (2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_611

11. *Про внесення* змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості відносин власності стосовно засобів масової інформації : закон України від 04.07.2013 р. № 409-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/409-18>

12. *Про Суспільне телебачення і радіомовлення України* : проект закону України від 12.12.2012 р. № 1076 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45014

13. *Про внесення* змін до Закону України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» : проект закону України від 13.12.2012 р. № 1076-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45039

14. *Про реформування* державних і комунальних друкованих засобів масової інформації : проект закону України від 21.03.2013 р. № 2600 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46245

15. *Про внесення* змін до деяких законів України щодо реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації : проект закону України від 09.04.2013 р. № 2600-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=46541

16. *Про захист професійної діяльності журналістів* : проект закону України від 30.01.2013 р. № 2140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45601

17. *Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії провайдера програмної послуги* : рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 28.12.2011 р. № 2979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0351-12>

18. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно врегулювання питань авторського права і суміжних прав* : проект закону України від 15.06.2010 р. № 6523 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf351137985

19. *Кодекс України про адміністративні правопорушення* : закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page3>

20. *Кримінальний кодекс України* : закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>

21. *Про телекомунікації* : закон України від 18.11.2003 р. № 1280 IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1280-15/page3>

22. *У США Україну назвали «піратом номер один»* // ТВІ, 23 травня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2013/05/02/u_ssha_ukrayinu_nazvaly_piratom_nomer_odyn

23. *Цивільний кодекс України* : закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

24. *Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи* : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

25. *Making an Internet news portal liable for the offensive online comments of its readers was justified*: Press Release of European Court of Human Rights ECHR 294 (2013) from 10.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4529626-5466299#{“itemid”:\[“003-4529626-5466299”\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4529626-5466299#{“itemid”:[“003-4529626-5466299”])

26. *Про інформацію*: закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

27. *Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки Ук-*

раїни» : указ Президента України від 6.12.2001 р. № 1193/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1193/2001>

28. *Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки* : закон України від 09.01.2007 р. № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

29. *Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ndcpi.org.ua/jurnal/16_12.htm

30. Green paper on a converged audiovisual world : Action 108 // Digital agenda for Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/pillar-i-digital-single-market/action-108-green-paper-converged-audiovisual-world>

31. *Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення* : закон України від 23.09.1997 р. № 538/97-ВР. – Ст. 13–14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр>

32. *Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації* : указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1067/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1067/2011>

33. *Бурило Ю. П.* Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері : дис... к. ю. н.: 12.00.07. – утв. 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://adminpravo.com.ua/index.php/2010-04-13-14-05-13/145-2010-09-28-13-27-30/1942-22.html>

34. *Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України* : указ Президента України від 07.05.2011 р. № 559/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=82160&cat_id=32820

35. *Положення про Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України* : указ Президента України від 08.04.2011 р. № 437 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13416.html>

36. *Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України* : закон України від 23.02.2006 р. № 3475-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>

37. *Щодо надання інформації* : Лист, Державне агентство з питань науки..., вх. № 1/06-2-398 від 2.014. 2013 р.

38. *Про офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України* : рішення Конституційного Суду України від 28.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-03>

39. Конституція України : закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – П. 20 ст. 85, п. 13 ст. 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page2>

40. Конституція України : закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – П. 24 ст. 85, п. 14 ст. 106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page2>

41. AGCOM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agcom.it/Home.aspx>

42. *Dipartimento per le comunicazioni* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sviluppoeconomico.gov.it/index.php?option=com_content&view=article&idmenu=640&idarea2=0&id=2001748§ionid=1&andor=AND&andorcat=AND&viewType=1&showMenu=1&showCat=1&idarea3=0&partebassaType=0&idareaCalendario1=0&MvediT=1&directionidUser=0III

43. Ofcom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ofcom.org.uk/>

44. DCMS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-culture-media-sport/about>

45. FCC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcc.gov/what-we-do>

46. NTIA [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ntia.doc.gov/about>

47. CRTC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crtc.gc.ca/eng/backgrnd/brochures/b29903.htm>

48. SITT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ic.gc.ca/eic/site/sittgateway-portailstit.nsf/eng/h_00004.html

49. *Про незалежні національні регулюючі органи* : закон Грузії від 13.09.2002 р. № 1666 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gncc.ge/files/7050_6520_749430_02%20Law%20of%20Georgian%20on%20Independent%20National%20Regulatory%20Authorities.pdf

50. GNCC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gncc.ge/>

51. ACMA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.acma.gov.au/WEB/STANDARD/pc=ACMA_ORG_OVIEW

52. DBCDE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dbcde.gov.au/about_us/corporate_plan_2011-13

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Матеріали засідання «круглого столу»
18 листопада 2013 року

18 листопада 2013 року в Національному інституті стратегічних досліджень відбувся «круглий стіл» на тему: **«Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання»**. На заході були присутні представники органів державної влади, зокрема Комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Адміністрації Президента України, експерти та науковці. Учасники «круглого столу» визначили ключові проблеми державного регулювання інформаційної сфери в Україні, окреслили загрози та виклики, які виникають внаслідок їх своєчасного нерозв'язання, а також запропонували основні напрями їх вирішення.

В обговоренні взяли участь*:

БАРОВСЬКА
Анастасія
Валеріївна

головний консультант відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень

БАТИЧКО
Альона
Олександрівна

провідний спеціаліст відділу з питань гуманітарного законодавства Управління соціального трудового та гуманітарного законодавства Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства Міністерства юстиції України

GERMAN
Сергій
Михайлович

заступник начальника управління Служби безпеки України

ГНАТЮК
Сергій
Леонідович

головний консультант відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень

ГРИЦЯК
Наталя
Вітіславна

завідувач кафедри інформаційної політики та технологій Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, професор

ГУЗЕНКО
Тетяна
Андріївна

керівник управління комунікацій Головного управління прес-служби і комунікацій Адміністрації Президента України

*Усі посади та назви підрозділів є актуальними на дату проведення «круглого столу».

ДУБОВ Дмитро Володимирович	завідувач відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень
ЖИЛЯЄВ Ігор Борисович	професор кафедри менеджменту та маркетингу Українського інституту інформаційних технологій НТУУ «КПІ»
ІСАКОВА Тамара Олегівна	головний спеціаліст відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень
КАШНОС Микола Семенович	заступник керівника департаменту державної безпеки та правоохоронних органів, керівник управління Апарату Ради національної безпеки і оборони України
КАРАЧУН Людмила Василівна	керівник відділу розвитку ТОВ «Ай.Ті.Ен.Ті»
КАРДАШ Дмитро Анатолійович	заступник начальника управління науково-технічного і частотного розвитку Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
КЛИМЕНКО Ілона Вікторівна	доцент кафедри інформаційної політики та технологій Національної академії державного управління при Президентові України
КОНАХ Вікторія Костянтинівна	головний консультант відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень
КОРНІЄНКО Геннадій Леонідович	завідувач відділу з питань безпеки в інформаційній сфері Апарату Ради національної безпеки і оборони України
КУКАРІН Олександр Борисович	заступник завідувача кафедри інформаційної політики та технологій Національної академії державного управління при Президентові України
ЛАЗОРЕНКО Ольга Анатоліївна	аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень
МАЛЬОН Лілія Володимирівна	аспірантка Національного інституту стратегічних досліджень

МАСЛОВА

**Ірина
Олександрівна**

здобувач Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України

ОЖЕВАН

**Микола
Андрійович**

головний науковий співробітник відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень

ПОГОРІЛЕЦЬ

Валентина Іванівна

провідний спеціаліст відділу зв'язків зі ЗМІ Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення

ПОПЕРЕЧНЮК

**Вікторія
Миколаївна**

фахівець 1-ої категорії Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України

САВІНОВА

**Наталія
Андріївна**

головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України

СЕЛЕЦЬКИЙ

**Петро
Іванович**

головний консультант секретаріату Комітету з питань свободи слова та інформації Верховної Ради України

СЕМЕНЧЕНКО

**Андрій
Іванович**

директор Інституту вищих керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України

СМИРНОВ

**Костянтин
Сергійович**

начальник відділу Служби безпеки України

ФУРАШЕВ

**Володимир
Миколайович**

перший заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України

ЦАРУК

**Олександр
Васильович**

головний консультант Комітету з питань інформатизації та інформаційних технологій Верховної Ради України

ЧЕРВАК

**Богдан
Остапович**

директор департаменту інформаційної політики Державного комітету телебачення і радіомовлення України

ЯБЛОНСЬКИЙ

**Василь
Миколайович**

заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ

ЯБЛОНСЬКИЙ Василь Миколайович,
*заступник директора Національного
інституту стратегічних досліджень*

Шановні гості, шановні колеги!

Радий вітати Вас сьогодні на нашому заході, який присвячено проблемам розвитку національного інформаційного простору та всім пов'язаним із цим питанням. Наша увага буде зосереджена переважно на інституційних аспектах цього питання. Однак перш ніж надати слово фахівцям нашого Інституту, які і представлять підготовлену ними аналітичну доповідь, хотів би звернути Вашу увагу на декілька моментів.

Розмови про ефективність чи неефективність чинної моделі управління національним інформаційним простором або щодо адекватності бачення державою концептуальних засад політики в інформаційній сфері точаться не перший рік. Упродовж понад 20 років незалежності наша держава здійснила спроби реалізувати принаймні декілька підходів, спрямованих на оптимізацію інформаційної сфери, однак жоден з них так і не отримав повноцінної підтримки як експертного середовища, так і нерідко безпосередніх виконавців. На кожному з етапів, які призвели до нинішнього стану інформаційної сфери, держава намагалася адаптувати свою політику, зробивши її більш гнучкою і такою, що відповідає сучасним реаліям. Іноді це вдавалося, іноді – ні.

Водночас за цей час ми пройшли довгий шлях від суто радянської моделі розуміння «інформаційної роботи» та «інформаційного простору» до значно більш проєвропейського трактування цих понять.

Маємо враховувати, що вже зараз ми перебуваємо на завершальних етапах роздержавлення ЗМІ, осяжною стає перспектива побудови Суспільного телебачення. Дедалі виразнішою стає тенденція до розуміння взаємодії держави та суспільства не як методів суто односпрямованого «інформування», а, швидше, способів «комунікативних» взаємодій.

На тлі стрімкого розвитку сучасних телекомунікаційних систем, розбудови інформаційного суспільства, відповідно до взятих на себе зобов'язань створити повноцінне цифрове телебачення до кінця 2015 року, а також зважаючи на посилення глобальних конвергентних процесів, ми підходимо до тієї умовної межі, коли маємо критично дати собі відповіді на запитання:

- чи дійсно нині державна інформаційна політика реалізується так, як того вимагає час?
- чи потребує така політика ґрунтовної модернізації та додаткового нормативно-правового забезпечення?
- чи відповідає інституціональний складник управління інформаційною сферою вимогам сьогодення?
- чи достатньо конкурентною є державна політика щодо інформаційного простору у більш глобальному масштабі?

Відповідаючи на ці та інші запитання, ми маємо констатувати, що дискусія за цим напрямом лише починається, і сподіваємося, що наше сьогоднішнє обговорення надасть певного поштовху для більш широкої дискусії щодо майбутнього національного інформаційного простору.

Маю надію, що наша сьогоднішня дискусія виявиться жвавою та плідною і дозволить усім нам хоча б частково наблизитися до нового розуміння державної інформаційної політики за нових технологічних умов.

А зараз я хотів би передати слово головному консультанту відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Конах Вікторії Костянтинівні, яка представить аналітичну доповідь «Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання».

КОНАХ Вікторія Костянтинівна,
*головний консультант відділу
досліджень інформаційного суспільства
та інформаційних стратегій
Національного інституту стратегічних досліджень*

Презентація доповіді «Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання».

ДУБОВ Дмитро Володимирович,
*завідувач відділу
досліджень інформаційного суспільства
та інформаційних стратегій
Національного інституту стратегічних досліджень*

Дякую, Вікторіє Костянтинівно, за презентацію. Це – основні тези доповіді. У всіх на руках є основний текст, у якому більш детально та обґрунтовано висвітлено означені тези. Зараз я пропоную перейти до більш вільної дискусії та надати слово директору департаменту інформаційної політики Державного комітету телебачення і радіомовлення України Черваку Богдану Остаповичу.

ЧЕРВАК Богдан Остапович,

*директор департаменту інформаційної політики
Державного комітету телебачення і радіомовлення України*

Доброго дня, шановні пані та панове. Передусім хочу подякувати за запрошення взяти участь у такому «круглому столі», актуальність якого не викликає сумніву. Я мав нагоду ознайомитися з доповіддю детально, оскільки помилився з часом початку нашого заходу і прийшов на півгодини раніше, тому повністю її прочитав та зміг сформулювати свою думку щодо висловлених у ній пропозицій. Перше, що впадає у вічі, коли йдеться про моделі оптимізації системи органів виконавчої влади в управлінні інформаційною сферою, – це те, що запропонована модель повністю відповідає тим пропозиціям, які 5–6 років тому підготував Держкомтелерадіо та передав на розгляд до Апарату РНБО України. Я хочу зазначити, що все, про що йдеться в цій доповіді, не є повторенням пропозицій Держкомтелерадіо – ми це робили в іншій формі та в іншому стилі. Але про що це свідчить? Якщо дві установи незалежно одна від одної приходять до спільного знаменника, пропонують спільну ідею, то ця ідея актуальна і має право на життя. Мені приємно констатувати, що незалежно одне від одного ми прийшли до спільного розуміння необхідності реформування системи державного управління інформаційною політикою, точніше, суттєвого удосконалення у формі моделі, про яку сьогодні йшлося.

Тепер варто наголосити на тім, про що не згадувалося в цій доповіді, але щодо чого Держкомтелерадіо надавав свої пропозиції. Йдеться про сегмент державних ЗМІ і дещо інший погляд на його завдання, роль чи навіть місію. Тут правильно говорилося, що ми відійшли від радянської моделі управління інформаційним простором України. 22 роки – достатній термін для цього. Однак, можливо, ще не досягнуто консенсусу щодо того, якою має бути ця модель у незалежній Українській державі. Водночас за ці 22 роки була очевидною тенденція, яка полягала в тому, що українська влада та держава мають наслідувати т.зв. «західний зразок» і зробити все можливе для того, щоб роль державних ЗМІ була суттєво знівельована. Уже зазначалося, що у ВР України зараз перебувають на розгляді два законопроекти – про створення системи Суспільного телебачення на базі державних телерадіокомпаній та про реформування державних друкованих ЗМІ. Є висока ймовірність того, що ці закони врешті-решт будуть ухвалені. Держкомтелерадіо їх підтримує, адже ми їх внесли до ВР України. Проте що це означатиме на практиці? Якщо ми говоримо, що сегмент державних ЗМІ становить лише 4% від усіх ЗМІ, які функціонують в Україні, то ухвалення відповідних законів знищить той невеликий сегмент, що зараз контрольований держа-

вою. Це буде досягненням, адже створення Суспільного телебачення – пріоритет часу. Однак якщо оцінювати ситуацію не з погляду сучасних пріоритетів, а з позиції наявних світових тенденцій, то не можна не зазначити, що на 22-му році існування України як незалежної держави ми зіткнулися з тим, з чим не стикалися ніколи – з інформаційними атаками, інформаційними війнами проти Української держави, які спрямовані на піддрив її незалежності, впливу та авторитету. Це по-перше.

По-друге, ми не маємо ефективного механізму протидії. Яскрава ілюстрація – це перипетії, пов'язані з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС і цілеспрямованою інформаційною кампанією, яку здійснює Російська Федерація. Зрозуміло, що це – один з елементів державної політики Росії щодо України в напрямі недопущення підписання Угоди про асоціацію. Я постійно себе запитую: а якою є українська відповідь? А українська відповідь абсолютно неадекватна – росіяни транслюють в інформаційному просторі відповідні теле- та радіопередачі, спрямовані проти нашої країни, а ми відповідаємо, що у ВР України перебувають на розгляді законопроекти про створення суспільного телебачення і роздержавлення друкованих ЗМІ. Тому, на мою думку, дуже важливо доповнити цю аналітичну доповідь розділом про протидію інформаційним атакам та війнам і ролі держави в цьому процесі. У доповіді не згадується про іномовлення, яке має бути під контролем держави, як у всіх європейських країнах, з яких ми беремо приклад. Нічого не сказано про створення потужного телевізійного каналу «Культура». Очевидно, що той канал, який функціонує, не відповідає наявним потребам. Цей канал також має бути контрольований владою, оскільки аналогічні зразки існують і в інших європейських країнах. Державна протидія інформаційним війнам та інформаційним атакам – виклик часу, який ми не маємо права ігнорувати. Дякую.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Богдане Остаповичу. Хочу зазначити, що на наступний рік у нас запланована частина аналітичної роботи щодо іномовлення та його модернізації згідно з вимогами часу. А зараз хочу надати слово Семенченку Андрію Івановичу.

СЕМЕНЧЕНКО Андрій Іванович,
*директор Інституту вищих керівних кадрів
Національної академії державного управління
при Президентові України*

Шановні учасники «круглого столу»!

Хочу подякувати організаторам заходу за запрошення та можливість виступити. Насамперед варто наголосити на актуальності пи-

тань, представлених для обговорення, визнати досить високий рівень їх аналітичності та наукового обґрунтування.

З-поміж проблем, які розглядаються в доповіді і представлені для обговорення, особливе місце належить проблемі інституційного забезпечення процесів упровадження електронного урядування. Конвергентно-інституційний підхід, запропонований у документі, має право на життя, але потребує більшої аргументації та розгляду переваг і недоліків інших підходів, які сьогодні успішно реалізовані у світі.

Так, наприклад, у Південній Кореї – країні, яка протягом останніх трьох років є лідером із впровадження електронного урядування, застосовують мережевий підхід до державного управління в цій сфері. Згідно з цим підходом завдання та функції у сфері розвитку інформаційного суспільства та електронного урядування чітко розподілені між різними органами влади; завдяки процесам деконцентрації і децентралізації надано значні повноваження і самостійність в ухваленні рішень місцевим органам влади, широко застосовуються механізми саморегулювання та саморозвитку.

Водночас є багато інших успішних прикладів централізованого управління розвитком електронного урядування, які, на мій погляд, вдало наведено в доповіді. Річ у тім, що результати впровадження електронного урядування залежать від низки взаємопов'язаних чинників, таких, наприклад, як нормативно-правове, науково-методичне, інформаційно-аналітичне, кадрове, фінансове та інші види забезпечення, де інституційне забезпечення є лише одним зі складників.

Що стосується України, то інституційний чинник є одним з домінуючих (у доповіді досить аргументовано це доведено). Розпорошення сфери, невиправдана конкуренція між органами влади за вплив на неї, дублювання функцій і завдань органів влади, відсутність реального координування призвели до низької ефективності державної політики та державного управління у сфері інформатизації, розвитку інформаційного суспільства й електронного урядування. Зовнішньою ознакою такого стану є зниження позиції України в міжнародних рейтингах з розвитку інформаційного суспільства, електронної готовності та електронного урядування.

У доповіді розглянуто лише один варіант вирішення інституційної проблеми – створення окремого міністерства за принципом конвергенції.

На мій погляд, доцільно було б розглянути й інші можливі варіанти:

- ліквідація завдань і функцій управління (регулювання) «інформатизацією» в одного з конкуруючих органів (позитивні і негативні наслідки такого рішення);

• впровадження справжнього мережевого управління (залишити існуючу систему органів влади, але налаштувати механізми їх взаємодії та координування).

Бажано було б надати хоча би орієнтовні фінансово-економічні розрахунки за кожним з варіантів, а також навести необхідні статистичні дані. Дякую за увагу.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Андрію Івановичу, за ґрунтовний виступ. Хочу зауважити щодо доповіді та презентації. Ми вбачали своєю місією визначення проблеми та надання поштовху для подальшого обговорення. Було зазначено, що запропоновані ідеї не нові, проте ми до них дійшли власним шляхом. Це свідчить про те, що якщо кілька різних гравців доходять до одного й того самого висновку, можна говорити про те, що це – певна базова та консенсусна позиція, на якій можна вибудувати подальші пропозиції. Тому всі, навіть критичні, побажання є етапами діалогу та спробою визначення спільного бачення. Наступне слово хочу надати Жилияєву Ігорю Борисовичу. Прошу.

ЖИЛЯЄВ Ігор Борисович,

*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту НТУУ «КПІ»*

Доброго дня. Хочу подякувати за запрошення та зазначити, що ініційована Національним інститутом стратегічних досліджень для обговорення проблема є вкрай важливою і актуальною.

Підготовлено цікаву доповідь щодо формування та державного регулювання національного інформаційного простору. Проте в доповіді є певні недоліки, які варто усунути, щоб глибше розвинути певні положення. Запропонована модель управління у цій сфері не відповідає на деякі важливі питання, без яких дискутувати щодо інформаційної політики можна дуже обмежено. По-перше, варто враховувати, що Україна прагне інтегруватися в європейську спільноту, що, відповідно, передбачає застосування певних європейських стандартів у кожній сфері, зокрема у сфері регулювання інформаційних відносин. По-друге, я не згоден з наданим визначенням національної інформаційної політики – я шукав у доповіді слова «людина» чи «громадянин», але, на жаль, цих слів немає. На мою думку, національна політика в будь-якій суспільній сфері має орієнтуватися на задоволення потреб людини і громадянина, який є головним об'єктом та суб'єктом цієї політики. По-третє, це цікаве за змістом дослідження, на жаль, зачіпає лише верхню частину політичного механізму – діяльність регуляторних органів інформаційної сфери. Але з якою метою вони функціонують? Регулюють якісь процеси,

регулюють журналістів... А як це впливає на події, що відбуваються в інформаційній сфері?

Для прикладу я візьму ту сферу, яка мені зараз ближча, – освіти і науки. Дуже показовим інструментом присутності та престижності вищих навчальних закладів є рейтинг *Webometrics*, за яким аналізують ступінь представлення діяльності університетів в інтернет-просторі (понад 20 тис. університетів з усього світу). На жаль, цього року лише один український університет потрапив у першу тисячу. Досі реальних кроків з боку держави щодо посилення присутності в Інтернеті українських університетів і їх просування у світових рейтингах не спостерігається. Те, що здійснюється, робиться добровільно та коштом власне університетів, їх професорів.

Низка рішень, які реалізуються органами влади, призводять до неочікуваного ефекту в інформаційній сфері. Зокрема, рішення про те, що захист кандидатської чи докторської дисертації неможливий без наявності публікацій у виданнях, які входять до переліку наукових реферованих баз даних. У практичній площині це означає, що здобувач або друкується в іноземних журналах, або наші наукові журнали мають входити до таких баз даних. Мабуть, потрібні реальні заходи з державної підтримки національних наукових видань?

Таким чином, реалізується багато локальних ініціатив, проте органи державної влади беруть у цьому процесі дуже обмежену участь або взагалі ніяк не зацікавлені. На мою думку, державна інформаційна політика має ґрунтуватися на ініціативі знизу, бути спрямованою на насичення контенту, активізацію комунікацій, залучати громадян, приватні та державні організації, стимулювати їх діяльність у цій сфері. На цій основі й треба вибудовувати реальну довгострокову інформаційну політику та її законодавчу базу.

Стосовно законодавчого забезпечення інформаційної політики хочу зазначити, що Україна в цьому питанні досить активна. По-перше, сформовано актуальну законодавчу базу з регулювання суспільних інформаційних відносин. По-друге, українські фахівці були розробниками Модельного інформаційного кодексу країн – членів СНД. Підготовлено першу частину Кодексу, яку й ухвалила міжпарламентська асамблея СНД. По-третє, Україна в 2012 році підписала в межах СНД Угоду про розвиток єдиного інформаційного простору, спільних завдань розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, у документі було вказано спосіб реалізації завдань – розвиток громадянської участі.

На мою думку, потрібна реальна робота щодо інтеграції досліджень українських учених, проведення змістовних дискусій, що дозволить отримати більш системне бачення механізму формування національної інформаційної політики та місця України у світовому інформаційному просторі. Дякую.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Ігоре Борисовичу. У нас присутні представники головного законодавчого органу. У них, гадаю, є власне бачення того, як цей процес має відбуватися. Тому наступне слово я хочу надати Селецькому Петру Івановичу. Прошу.

СЕЛЕЦЬКИЙ Петро Іванович,
*головний консультант секретаріату
Комітету з питань свободи слова та інформації
Верховної Ради України*

Дякую за запрошення. Я представляю Комітет з питань свободи слова та інформації. Поруч сидить мій колега, який, я сподіваюся, також висловить свою позицію з питань, які були тут порушені. З чого хочеться розпочати своє спілкування з шановною аудиторією? Зовсім недавно трапилася мені філософська брошура Зигмунта Баумана – західного вченого, який займається питаннями філософського осмислення нашого буття загалом, і в контексті нашого обговорення деякі його думки варто було б взяти до уваги. Брошура називається «Життя у пору непевності», і в ній ідеться про те, як ринок впливає на людину, якою вона стає незахищеною, як складно щось планувати та передбачати, адже завжди є чинники, які важко врахувати. Ми з вами опинилися, власне, саме в такій ситуації, тому, гадаю, було б доцільно знайти якусь опору в цьому морі непевності. На мою думку, такою опорою могла б стати чітка законодавча база – інформаційне законодавство, яке б визначало всі можливі сценарії розвитку та запобігало виявам непевності в цій сфері. У цьому сенсі хочу додати трохи оптимізму до того песимістичного тону, який було задано на сьогоднішньому «круглому столі». Ми живемо в той час, коли у нас є досить потужна законодавча база. Даваймо почнемо з ухваленого з великими труднощами та, можливо, дещо декларативного Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», яким було визначено головний напрям, надано «дорожню карту» для всіх сфер життя. Цей глобальний документ знайшов своє продовження в діяльності органів як виконавчої, так і законодавчої влади. І ця непомітна, клопітка робота відбувається щодня починаючи з 2002 р., коли було вперше оцінено електронну готовність України до переходу на електронне урядування тощо. Було надано оцінку того, на якому етапі ми перебуваємо щодо цього питання. Так от, маємо 10 років непослідовності та інших проблем, які відволікали і нашого законодавця, і органи виконавчої влади, і президента. Але попри все, ця робота здійснювалася постійно. І я хочу повідомити добру новину: останні 2-2,5 року в цьому ас-

пекті були досить плідними. Це висновок не мій, і навіть не нашого комітету, це висновок науковців Інституту законодавства Верховної Ради України, оприлюднений у № 9 наукового журналу «Інформація і право». Прошу ознайомитися тим, хто цікавиться. Отже справа не безнадійна. Ми сьогодні говоримо про інформаційні технології як про систему інтелектуальних, творчих, організаційних і технологічних заходів. До яких заходів належить те, що відбувається у сфері законодавства? Я говорю про законодавство в широкому розумінні: не тільки як про закони, а також як про підзаконні акти. У цьому аспекті у нас є дві новини – одна хороша, друга погана. Хороша новина полягає в тому, що за останні два роки тільки ВР України було ухвалено близько 750 законів, більшість з яких так чи інакше стосуються інформаційної сфери, скажімо, функціонування інформаційної системи нашої держави, інформування населення, створення можливостей для комунікацій між громадянами та урядом, між громадянами і ВР України. Я зараз не маю змоги надати перелік документів, проте їх – десятки, і вони є актами законодавства. Тому давайте не будемо песимістами, не треба позневіритися. Поворотним пунктом став 2011 рік, коли було ухвалено нову редакцію Закону України «Про інформацію», а також Закон України «Про доступ до публічної інформації». За два роки, що минули, ми можемо переконатися, що ці закони працюють. Значно менший за обсягом Закон України «Про інформацію» порівняно з попереднім документом виявився більш придатним з погляду сучасних вимог. Десятки документів, які були затверджені за останні два роки указами Президента, постановами Кабінету Міністрів України, дають підстави говорити про те, що робота тривала постійно. Нещодавно в Києві відбувся міжнародний науковий конгрес «Інформаційне суспільство в Україні» – усім раджу ознайомитися з його висновками, які дають підстави для обережного оптимізму, зокрема щодо розвитку інтернету. Проведений недавно Інтернет-форум засвідчив, що розвиток інтернету в Україні відбувається бурхливо, як на технологічному рівні, так і на рівні поширення. Ринок інтернет-технологій розвивається так стрімко, що ми посідаємо 4-5-те місце в Європі. З огляду на те, що Україну сьогодні називають найбіднішою країною в Європі, це – дуже добрий показник. Підсумовуючи все сказане, хочу зазначити, що всі ці процеси розвиватимуться по висхідній, надто наша зустріч відбувається напередодні саміту у Вільнюсі. І незалежно від того буде Україна прийнята в Асоціацію чи ні, у нас є всі підстави говорити про те, що в нашій країні триває побудова інформаційного суспільства, альтернативи немає. Колись Махатма Ганді висловився, що Індія не може існувати окремо від усього світу, якщо весь світ рухається шляхом індустріалізації. Те саме ми зараз можемо сказати про Україну в кон-

тексті інформатизації. І наостанок, на підтвердження своїх слів хочу вас відіслати до цікавого документа – Постанови ВР України «Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012–2017 роки», відповідно до якої ВР України переходить до роботи в електронному форматі. На цьому дякую Вам за увагу та хочу закликати до оптимізму.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Петре Івановичу, зараз у Андрія Івановича коментар, а потім виступить Олександр Васильович.

СЕМЕНЧЕНКО А. І.:

Дійсно, на законодавчому рівні відбулися певні позитивні зміни, проте існує багато проблем, які не дозволяють оптимістично дивитися на багато речей. Зокрема, загальною тенденцією в нормативно-правовому полі залишається безсистемність, неузгодженість, наявність «білих плям» та нерегульованість інформаційної сфери. Більшість законів мають декларативний характер. Ми формуємо наше законодавство із суттєвим запізненням. Зокрема, йдеться про Стратегію розвитку інформаційного суспільства, яку Україна мала ухвалити ще в 2010 р. відповідно до підписаних на самітах у Тунісі та Женеві документів, а зробила це лише в травні 2013 р. А як зазначена Стратегія ухвалювалася? Зіткнулися інтереси двох структур: один варіант подав Кабінет Міністрів України, а інший – НКРЗІ. Ледве-ледве лише в травні 2013 р., на рівні Розпорядження КМ України було ухвалено цей документ. На сьогодні відсутній Інформаційний кодекс України. Потребує істотних змін Національна програма інформатизації, яка регулює зазначену сферу, оскільки роботу над Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки», що згадувався вище, не завершено. Відмовилися від вагомого інструменту в цій сфері – програмування, не говорячи вже про прогнозування. Натомість є плани дій і заходів, які не передбачають ресурсного забезпечення заходів, що проводяться. А проблеми відсутності переліку адміністративних послуг, а хаос, на тлі якого ми надаємо т.зв. електронні адміністративні послуги? Усе це призвело до того, що кожен регіон самостійно формує для себе перелік таких послуг за відсутності загальнодержавного регулювання, а також розробляє власні технології та підходи. Не можна оминати увагою ситуацію з електронним цифровим підписом, коли за відсутності спільних стандартів органи державної влади не можуть між собою спілкуватися. Крім того, відсутні загальнодержавні стандарти з електронного документообігу, а також інші технічні регламенти, які так і не були розроблені. Врешті-решт, майже одночасно були ухва-

лені Закон України «Про інформацію» та Закон України «Про захист персональних даних», проте вони в деяких питаннях між собою не узгоджуються. Тому невирішених питань насправді дуже багато. Досі не ухвалено Закон про електронну комерцію, що робить нас абсолютно незахищеними під час купівлі товарів через інтернет. Це ті питання, які потребують нагального вирішення.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Андрію Івановичу. Наступне слово надається представнику Комітету питань інформатизації та інформаційних технологій Верховної Ради України.

ЦАРУК Олександр Васильович,
*головний консультант Комітету з питань
інформатизації та інформаційних технологій
Верховної Ради України*

Хотів би передусім подякувати Національному інституту стратегічних досліджень за те, що за останні півроку було підготовлено кілька ґрунтовних досліджень з питань інформаційної політики та інформаційного суспільства. Я сподіваюся, що вони знайдуть своє відображення у більш вагомому, ґрунтовному документі. Зокрема, як я бачу, питаннями формування доктрини чи концепції в Україні ніхто не займається. У нас є відповідні плани заходів, а також багато різних рад, які обговорюють такі заходи, проте вони мають винятково прикладний характер. Наприклад, нещодавно в Адміністрації Президента України ми обговорювали план виконання Програми економічних реформ. Він має суто прикладний характер, основні маяки (показники), які формуються на підставі виконання зазначених заходів, не містять жодних якісних характеристик. У моєму розумінні такі якісні оцінки та орієнтири щодо розвитку галузі, економіки, суспільства можуть сформуваати саме подібні дослідження національних інститутів, а на них уже будуть орієнтуватися фахівці в міністерствах, уряді й парламенті під час реалізації відповідної державної політики.

Що стосується досить сміливих пропозицій щодо реформування органів виконавчої влади, хочу зазначити, що такі пропозиції приємно чути. Сподіваюся, що подібні думки будуть донесені до Президента і Прем'єр-міністра України та допоможуть визначити стратегічні орієнтири щодо реформування органів виконавчої влади на зазначеному напрямі. З огляду на наявність значної кількості рад (зокрема, про одну з них згадується в рекомендаціях) постає питання: для чого створювати ще одну раду з інформаційного суспільства чи інформаційних технологій? При нашому Комітеті вже функціонує експертна

рада, яка об'єднує представників органів державної влади, бізнесу та громадських організацій тощо, зокрема її представники присутні й на цьому «круглому столі». Вона налічує понад 200 осіб, складається з 10 секцій, у яких представлені фахівці з усіх напрямів. На її базі можна опрацювати будь-який план заходів, розробити концепцію, обговорити проект закону і внести його на розгляд до Верховної Ради України. А втім, для чого їх ухвалювати? Ухвалення закону не матиме жодного змістового навантаження, оскільки на його реалізацію зазвичай немає коштів. Закони ухвалюються лише за тих умов, якщо сформувався певний ринок та суспільні відносини між основними гравцями. У нашій ситуації уряд, громадськість, корпоративний сектор домовляються між собою хто кого і як контролює, щоб уникнути появи нового гравця, який може змінити наявну систему чи баланс влади. Зокрема, ухвалення Програми інформатизації як закону нічого не дасть. Що стосується реформування органів виконавчої влади, то це дуже смілива і слухна пропозиція. Проте через кілька десятків років телебачення і радіо у сучасному розумінні не буде взагалі, будуть тільки комунікації та передача даних, що здійснюватиметься через один кабель у змішаному вигляді, тобто відбудеться повна конвергенція технологій. Тому в разі створення Міністерства з комунікацій та інформатизації і Національної ради України з питань комунікацій виникне питання – хто буде контролювати інтернет або «бродбанд», через який передаватимуться всі ці дані? Тобто на першому місці має стояти технологія передачі даних, а не радіо, телебачення, книги тощо. З огляду на зазначене, вважаю, що подібні пропозиції необхідно виносити на розгляд перших осіб держави та намагатися вписувати їх у плани реформ президента і планувати за результатами проведення таких «круглих столів» збалансовані рішення. Тільки за такої умови ми уникнемо ситуацій, коли відповідні відомства будуть перетягувати на себе повноваження чи функціонуватимуть архаїчні та незрозумілі за своїм статусом органи.

ГУЗЕНКО Тетяна Андріївна,
*керівник управління комунікацій
Головного управління прес-служби і комунікацій
Адміністрації Президента України*

Хотілося б уточнити Ваше бачення того, хто має бути відповідальним за формування контенту.

ЦАРУК О. В.:

Я свого часу мав нагоду вивчати досвід щодо організації влади на федеральному та місцевому рівні у США. У них є дві основні полі-

тичні партії – республіканці і демократи. Обидві наслідують демократичні принципи – свободу слова, ліберальність ідей тощо. Проте коли до влади приходять республіканці, вони ліквідують одне міністерство. Зараз, після того як парламент очолив республіканець Гінґріч, ліквідовано Міністерство туризму. Американці вирішили, що в них з туризмом і так усе добре, і їм не потрібне окреме міністерство. Функції було передано до іншого міністерства. Тобто, на мою думку, необхідно укрупнювати органи державної влади, а за необхідності вже під них і певні завдання створювати профільні агентства. Тому створити Міністерства з комунікацій дійсно варто, навіть слово інформатизації можна прибрати. Тільки транспорту та пошти не дописувати.

ДУБОВ Д. В.:

Наступне слово хочу надати керівнику управління комунікацій Адміністрації Президента України. Прошу, Тетяно Андріївно.

ГУЗЕНКО Т. А.:

Хочу зазначити, що у Великій Британії створено Департамент із комунікацій, дуже шановану організацію, без якої не затверджується жодне рішення уряду. По-друге, на 2014 рік ми запланували повне перезавантаження функцій Департаменту з комунікацій саме для поширення державного інформаційного контенту та обстоювання державних інтересів.

Загалом варто зауважити, що питання формування національного інформаційного простору України є дуже чутливим для громадянського суспільства. Фахівці НІСД докладно проаналізували ситуацію в нашій державі, міжнародний досвід регуляторів у сфері комунікацій і ЗМІ. Пропозиція автора доповіді про необхідність розроблення Концепції розвитку офіційної комунікації може бути реалізована за прикладом діяльності Міжвідомчої робочої групи з аналізу стану дотримання законодавства про свободу слова та захист прав журналістів. Цю робочу групу створено в 2011 році Розпорядженням Президента України в межах програми «Відкрита розмова». Вперше за часів незалежності представники журналістської спільноти, громадських організацій та влади почали вести публічний діалог для поліпшення умов роботи журналістів і законодавчих змін у медіа-просторі України. Законодавчі ініціативи обов'язково погоджуються з неурядовими організаціями та спілками. Міжвідомча робоча група, яку очолює прес-секретар Президента України Дарка Чепак, вибудовує роботу з урахуванням рекомендацій і пропозицій авторитетних міжнародних організацій, які діють у сфері медіа. Цей досвід може

бути врахований під час створення робочої групи, про яку йдеться в Доповіді.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую за виступ. Далі слово хочу передати Миколі Андрійовичу Ожевану, прошу.

ОЖЕВАН Микола Андрійович,
*головний науковий співробітник
відділу досліджень інформаційного суспільства
та інформаційних стратегій
Національного інституту стратегічних досліджень*

Свого часу я був причетний до створення такого документа, як Доктрина інформаційної безпеки України. Нагадаю вона була підписана Президентом України Віктором Ющенком у 2009 р. А ще раніше Апарат РНБО разом з Держтелерадіо напруцював більш масштабний документ – Національну концепцію інформаційної політики. Цей документ потрапив у грудні 2003 р. на розгляд до ВР України, де пройшов перше читання, проте до другого читання справа так і не дійшла. Аналогічна ситуація трапилася і з «Електронною Україною».

Далі відбулися революційні події 2004 р., після чого до цих документів законотворці більше не поверталися, і вони залишилися в надрах історії. Натомість у 2008 р. з'явився документ, у якому йшлося про концепцію не національної, а державної інформаційної політики, який теж не витримав дистанцію від першого до останнього читання.

Наразі Верховною Радою України ухвалюються певні документи у сфері інформаційної політики, проте це відбувається хаотично, а головне – вони не є документами концептуального чи доктринального змісту. Зокрема, не відрегульовано правила гри, які стосуються національних і транснаціональних гравців на нашому інформаційному полі. Натомість у нашому інформаційному просторі досить вільно почуваються транснаціональні корпорації, перелік яких не варто наводити, адже ви їх добре знаєте. Скажімо, така невелика за міжнародними мірками компанія, як *SigmaBleyzer*, відома в Києві як «Воля-Кабель», витіснила з київського ринку всі інші компанії і стала, по суті, монополістом у сфері кабельного мовлення. Проте, як це не дивно, нещодавно її почала тіснити українська держава, оскільки за допомогою однієї приватної компанії ми виконали нарешті одну з вимог Туніської декларації з розвитку інформаційного суспільства 2005 р., відповідно до якої мали повністю перейти на цифрове мовлення до

2015 р. І ми таки перейшли на ефірне цифрове мовлення, надавши населенню доступ до безкоштовних 32 телеканалів у цифровій якості. Відтепер «Воля-Кабель» шукає для себе новий формат і буквально нав'язує жителям Києва роутери, які надають можливість мати у квартирі *Wi-Fi*. І знову держава втрачає ініціативу. Це саме те, про що говорив пан Царук, – віднині в таких інформаційно «просунутих» містах, як Київ, можна приймати контент інтернету і виводити його на свій домашній телевізійний екран. Тому традиційному телебаченню принаймні в таких містах, як наша столиця, можна пообіцяти недовге життя. Будь-який житель Києва може щось із *YouTube* цікавого й пізнавального «витягти», а може сам виготовляти контент і ставити його в той самий безкоштовний відеохостинг *YouTube*, щоб потім «смакувати» у сімейному колі. Тобто щодо контенту ми самі собі режисери, самі собі журналісти і самі ж і споживаємо свій медійний продукт.

Це реальність, і далі споживачам буде запропоновано нові варіанти. Турбує те, що держава тут то відстає, то забігає вперед порівняно з прогресивними приватниками й ТНК, тоді як вона в цих питаннях має бути далеко попереду та диктувати правила гри, а не плентатися у хвості чи зосереджуватися на виконанні міжнародних зобов'язань.

Безумовно, якщо ми цивілізована держава, то маємо піти з медійного простору як адміністратори. Проте як держава повинні активно постачати різноманітний інформаційний контент, який збігається з відповідними векторами державної політики. І медійники мають отримувати безкоштовно цей контент або ж купувати його в держави. Організацією цього процесу мають займатися прес-служби державних установ. Це – абсолютна нова роль держави, яку вона, на жаль, не освоїла. Подивіться будь-який вечірній випуск телевізійних новин – журналісти здебільшого черпають новини зі сторінки у *Facebook* Миколи Яновича Азарова. Якби Микола Янович не був таким активним на своїй сторінці, напевно, у них не було б інших каналів доступу до інформації «з перших рук». Зайдіть, будь-ласка, на сайт Державного департаменту США, і ви побачите, що вони присутні в семи мережах та у спеціально створеній блогосфері – *Dipnote*. Якщо сам сайт Держдепу нецікавий та надто офіційний, то в їхньому блозі можна «відвести душу» – там представники департаменту розмовляють з народом неофіційно, у т.ч. з іноземною аудиторією. Тобто це все реально функціонує. Нещодавно я вивчав, що роблять у цьому напрямі посольства України за кордоном: з них тільки 8 були присутні в одній-двох мережах, а інші тільки збиралися це зробити. Проте варто зауважити, що новий Міністр закордонних справ, пан Кожара, істотно змінив ситуацію, адже він сам досить активний у мережах і змушує бути активними інших.

І насамкінець те, про що говорив пан Червак і що для нас поки що залишається *terra incognita*, – іноземне мовлення. У нас є компанії, які мають цим формально займатися, – УТР, що на Хрещатику, 26, де я іноді буваю в гостях. Є також ТОО «Всесвітня служба радіомовлення України». Проте вони ледве живогіють – у них немає передавальних потужностей, у них застаріле обладнання, врешті-решт, їм потрібні сучасні журналісти, подібні до тих, які працюють на російському міжнародному телеканалі *Russia Today*. Цей канал наwerbував з усього світу за великі гроші журналістів світового рівня, які говорять усіма мовами. До речі, телеканал *Russia Today* дуже драгував свого часу американський Держдеп, про що говорила у Сенаті попередниця нинішнього шефа зовнішньої політики США – Хілларі Клінтон. Це свідчить про те, що телеканал дійсно працює ефективно, якщо він дошкуляє Хілларі Клінтон та іншим американським політикам. Щодо України, то ми втратили свого часу агенцію новин АПН, яка мала українське відділення. Це відділення було приватизоване й перетворилося на УНІАН. Єдина наша державна агенція – УКРІНФОРМ, по суті, не займається питаннями зовнішньополітичного інформування.

Таким чином, вимальовується досить серйозна проблема, для вирішення якої необхідно створити державний зовнішньоінформаційний медіа-холдинг у складі інформагентства (можливо, це буде УКРІНФОРМ у реформованому вигляді), телеканалу (на зразок *Russia Today* чи в іншому форматі), спрямованого на іноземну аудиторію радіоканалу та Інтернет-ресурсів, у т.ч. мережевих. Головне – вчасно роз'яснювати світу, що таке чи хто така Україна, якою є українська політика, а також активно займатися антидифамацією, антинаклепництвом, оскільки на нас постійно сиплються звинувачення, які доходять і до українського медіа-обивателя. І коли цей обиватель захоче сам розібратися, наприклад, у чому полягає Волинська трагедія 1943 року, то хтось пояснить йому, що означають ці та інші історичні події, постаті тощо. І це пояснення, найімовірніше, буде звучати не в українському контексті і не в українських національних інтересах. Тут виникає низка запитань не лише до фахівців-істориків. Антидифамацією слід зайнятися негайно, не відкладаючи на потім, оскільки це стосується нашого міжнародного іміджу і не тільки іміджу держави, а й іміджу усього суспільства та кожного з нас.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Миколо Андрійовичу. Наталіє Андріївно, прошу Вас до слова.

САВІНОВА Наталія Андріївна,

головний науковий співробітник

*Науково-дослідного інституту інформатики
і права Національної академії правових наук України*

Дякую за запрошення до участі в «круглому столі». Я почну дещо нетрадиційно, з кінця, з того, що матеріали пропонується винести на розгляд до Конституційної Асамблеї. Повністю з аплодисментами сприймаю основний зміст цього цікавого документа, проте в мене є до нього кілька саме правових зауважень. Зокрема, щодо пропозиції визначення державної інформаційної політики через Доктрину інформаційної політики – така пропозиція хибна сама по собі. Наскільки я побачила, пропозиція вибудувати ієрархію КДДП за принципом: Доктрина – Концепція – Стратегія – Програма – План тощо запозичена з іншої аналітичної доповіді, розробленої фахівцями НІСД. Проте у сучасній українській правовій науці триває дискусія щодо тлумачення понять доктрини, концепції та стратегії. Зокрема, нещодавно це питання обговорювалося в Академії правових наук у Харкові. Всі доходять висновку, що доктрина є загальним вченням, а не документом. Тому говорити про те, що доктрини інформаційної політики в Україні немає, – недоречно. Вона є, але така саме хаотична, як і розбудова інформаційного суспільства та всі інформаційні відносини, які в нас існують. Вона розрізнена і не є винятково полем діяльності політиків, стратегів, психологів чи юристів. Є велика сукупність розрізнених знань, які не зібрано до купи. Як свідчить досвід, якщо за одним столом збираються політологи, економісти, юристи тощо, кожен буде говорити про своє, і все це нібито сприятиме створенню доктрини, а самої її не буде. Тому я б уникала назви «доктрина» під час формування будь-якого документа. Це перший формальний момент.

Другий момент – що таке концепція? У правовій науці концепція сприймається як акт, який переносить доктрину в практичну площину та формує подальше законодавче регулювання. Таким чином, концепція бере квінтесенцію доктрини та несе її далі. Тобто слід говорити про формування концепції у певній галузі, а не доктрини, яка й має реалізовуватися.

Тепер зауваження по суті, на які вже звернув увагу і пан Царук. Зокрема, йдеться про те, щоб до поняття «комунікація» не прив'язували все те, що звикли називати комунікацією, тобто інфраструктурні рухи залізниць, повітряного сполучення тощо. У правовій науці застосовують терміни «комунікація», «дистанційна комунікація». Треба звернути на це увагу і дати чітке визначення поняттю «комунікація» в контексті інформаційного простору, щоб уникнути «прилипання» зайвої термінології.

Ще один момент, який може гальмувати подальший рух цього документа, – формування Національної ради України з питань комунікацій та формування Міністерства з комунікацій та інформатизації України, Звичайно, термін «інформатизація» в назві цього міністерства зайвий, оскільки інформатизація – це на сьогодні питання всіх сфер управління.

А от питання комунікації та подальшого розроблення й ухвалення врешті-решт Інформаційного кодексу України – однорівневі, тому мають реалізовуватися одночасно: не може спочатку відбуватися формування міністерства, яке потім розробляє Інформаційний кодекс. Щодо Інформаційного кодексу, то він має, по суті, знищити всі ті томи інформаційних законів, які суперечать один одному, узгодити та охопити всі питання.

Для прикладу. Кримінально-процесуальний кодекс та ст. 129 Конституції України передбачають необхідність технічної фіксації судового засідання в певному документі. Що ми маємо у практичній площині? У нашій країні не існує такого документа, ми скасували поняття «протокол» (це така собі новела), а на виході отримуємо диск, на якому щось написано. Це – аудіозапис, який не містить жодних електронних міток чи підписів, а лише номер, який закріплюється в іншому документі – журналі судових засідань (рукописному або друкованому), і вони один без одного не існують. Тобто це не аудіодокумент (чи аудіо-відео), це не документ загалом, тому що у нас є чітке визначення аудіодокумента та його характеристик: наявність цифрового підпису, міток тощо. І така ситуація склалася в усіх сферах. Тому за таких умов говорити про оптимізм не доводиться.

Звичайно, інформаційне суспільство, інформаційні потоки будуть далі розвиватися. Проте якщо не створювати перешкод інформаційним війнам, не здійснювати інші кроки на рівні держави, зокрема не зводити всю політику в інформаційній сфері до єдиного органу у системі виконавчої влади та єдиного регуляторного органу, то й надалі все буде відбуватися анархічно і безсистемно. Є дещо суперечливим питання щодо доцільності створення Нацради з питань комунікацій, але Міністерство з питань комунікацій – необхідне. Зокрема як структура, яка б регулювала діяльність не закордонних ЗМІ, а українських ретрансляторів. Інформаційні війни, які спрямовуються на нас ззовні, дуже критично сприймаються населенням, і населення здатне дати відсіч таким нападам. Прикладом цього є соціальні мережі, в яких наші громадяни відповідають на різні закиди з боку росіян тощо. Проте вітчизняні національні канали беруть з виступів найбільш негативні висловлювання наших опонентів і демонструють нашому населенню як новини, спираючись при цьому на найбільш шкідливі. Тим самим вони провокують усередині країни внут-

рішній конфлікт. А потім у нас виникають питання щодо ситуації в Криму чи ще чогось. Тобто такі фільтри необхідні, за можливості необхідно контролювати й контент. Повністю підтримую професора Ожевана в тому, що Україна є пасивним спостерігачем за тим, що на неї виливається ззовні, тому слід формувати стратегії зовнішній протидії, які можна напрацьовувати вже зараз, не очікуючи на створення окремого органу.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Наталіє Андріївно, за Ваші ґрунтовні пропозиції. Далі слово хоч надати Наталі Вігіславні, прошу.

ГРИЦЯК Наталя Вігіславна,
*завідувач кафедри інформаційної політики та технологій,
Національної академії державного управління
при Президентові України,
доктор наук з державного управління, професор*

Дякую. Мабуть, усі присутні зауважили, що хто б з виступаючих, про які б із зазначених у доповіді напрямів не говорив, урешті-решт закінчував промову контентом. Тому що це болить, тому що це на часі, тому що ми не знаємо, що з цим робити. Я знайшла в доповіді один абзац щодо цього – стор. 10, де йдеться про те, що необхідно розробити документ, який охоплював би два складники, один з яких – інформаційно-змістовий. Мені здається, що він визначений дуже вузько, тому що «пов'язаний з діяльністю ЗМІ та ЗМК (зокрема в мережі інтернет), вирішенням проблем соціальної та правової відповідальності ЗМІ перед суспільством». Мені здається, що ЗМІ ми в цьому випадку використовуємо, як цапа відбувайла, оскільки забуваємо, що ЗМІ – суб'єкт ринкових відносин, контент яких формується попитом. Є попит – є пропозиція, хочє суспільство сьогодні бачити скандал, кров, вбивство – ЗМІ це пропонує, щоб утримати глядацьку аудиторію. І тут ми, мабуть, забуваємо про відповідальність громадянина. Ми далі пишемо про забезпечення прав і свобод громадян, але забуваємо, що використання цих прав і свобод диктується потребами конкретного громадянина. І якщо вивчати ці потреби, то вони, на жаль, мотивовані потребами нижчими (за ієрархією Маслоу) – потребами фізіологічного характеру. І саме це визначає контент інформаційного простору. Хто ж відповідальний за ці потреби і хто має на них впливати? Будь-яке державне втручання в інформаційний простір приречене на звинувачення в запровадженні цензури, порушенні прав людини тощо. Чи не доречніше за таких умов наголошувати на відповідальності громадянина та громадянського

суспільства за той контент, який існує в інформаційному просторі? Чи вирішить проблему суспільне телебачення, якщо його контент формуватиметься відповідно до потреб нижчої ланки за Маслоу? Наступним у цьому абзаці стоїть «наповнення вітчизняного і світового простору позитивною інформацією про Україну». Мабуть, цю відповідальність не слід покладати тільки на журналістів. А відповідальність еліт? Те, про що говорили виступаючі, – ЗМІ виривають з контексту те, що виривають. Однак усім відомо, що відповідальність еліт це не тільки пряме виконання наказів виборців, а й відповідальність вищого рівня, це – просвітництво, «малювання» позитивного сприйняття життя. Я, читаючи лекції своїм студентам, завжди посилаюся на Декларацію незалежності США, у першому абзаці якої є унікальне речення: органи державної влади мають сприяти у здобутті кожною людиною щастя. Усі ми розуміємо, що щастя не можна виміряти якимись критеріями, у кожного воно своє. Проте воно є суб'єктом інформаційної сфери, інформаційного простору. Тому не випадково позаминулого року європейські соціологи здійснювали опитування щодо відчуття щастя в країнах Європи. В цьому опитуванні Україна опинилася на останньому місці за показником відчуття щастя її громадянами. Чия це відповідальність? За те, що ми бачимо у ЗМІ, відповідальність держави чітко окреслено (у доктринах, концепціях, законах), але є ще відповідальність громадянського суспільства, яке має втручатися та диктувати контент інформаційного простору. Яким чином це унормувати? Це – завдання для експертів і предмет наших подальших обговорень.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую, Наталю Вітіславно. Прошу, пане Царук.

ЦАРУК О. В.:

Нещодавно по телебаченню, на каналі «Дискавері» дивився передачу про країну Бутан. Це єдина країна у світі, де політики розраховують не ВВП, а індекс загальнонаціонального щастя. У продовження Вашої думки хочу зазначити, що українським політикам варто замислитися про щастя своїх громадян, а не віртуальне ВВП на душу населення.

ДУБОВ Д. В.:

Є ще бажаючі висловитися? Прошу.

СЕЛЕЦЬКИЙ П. І.:

Я вважаю, що маю право на репліку. Було багато зауважень щодо висловленого мною оптимізму. Хочу зауважити, що мій оптимізм не

сліпий, а заснований на праці. Ми у ВР України бачимо проблеми, проте на цьому не зупиняємося, тому що віримо, що ці проблеми можемо подолати. «*Contra spem spero!*», як говорила Леся Українка.

ДУБОВ Д. В.:

Якщо більше немає бажаючих висловитися, хочу подякувати всім присутнім за участь у нашому «круглому столі» та жваве обговорення всіх зазначених питань. Нашу доповідь разом зі стенограмою засідання плануємо видати друком. Якщо у когось залишилися невіголошені промови, ми їх також можемо включити. Дякую за увагу. До побачення.

НЕВИГОЛОШЕНІ ПРОМОВИ

ЛАЗОРЕНКО Ольга Анатоліївна,
*аспірантка Національного
інституту стратегічних досліджень*

Формування національного інформаційного простору України є складним процесом, який зазнає різновекторних впливів – як з-за меж країни, так і всередині. Існує низка проблем, які стають на заваді повноцінному функціонуванню складної інформаційної системи, реалізації та захисту в її межах національних інтересів Української держави. Процеси глобалізації певною мірою роблять вразливими незахищені країни: дотепер внутрішні процеси власне окремої країни переплітаються з чужими, створюючи новий світовий простір без меж, особливо інформаційний. За таких умов розмиваються інформаційні кордони та виникають нові загрози.

Україна неспроможна протистояти засиллю недостовірних, упереджених, заангажованих інформаційних потоків з-за кордону, які послаблюють її авторитет на міжнародній арені, завдають шкоди її інформаційній і національній безпеці. Отже, необхідно розробити способи протистояння цьому в межах створення повноцінного інформаційного простору, розвитку та накопичення національного інформаційного потенціалу.

Разом з тим постає питання щодо формування позитивного іміджу країни, яке є завданням як державних органів, так і самого суспільства. Адже імідж це не просто віртуальний образ відображення дійсності, а створена спеціалістами модель, яка гіперболізує наявні позитивні та негативні якості країни, містить певний початковий матеріал (внутрішні чинники, становище, в якому перебуває країна, власні уявлення) та зовнішні чинники (вплив ЗМІ, реакція світового співтовариства на перебіг подій у країні). За таких умов забезпечення інформаційної безпеки, інформаційного суверенітету є показником упевненого розвитку країни на міжнародній арені.

В Україні на сучасному етапі відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері посилюється проблемами забезпечення свободи слова та доступу громадян до інформації, захисту їх прав. Тому лише чітка структура інформаційного простору та забезпечення дієвості інформаційної політики дозволять протистояти інформаційно-психологічним впливам, тиску на суспільство, маніпулюванню суспільною свідомістю.

Зростання ролі електронних засобів масової комунікації, особливо мережі інтернет, не супроводжується достатнім нормативно-методологічним забезпеченням. Для створення інформаційного суспільства безпечного типу необхідно також активно залучати новітні технології, попереджувати, виявляти інформаційні загрози та протистояти їм. Разом з тим має забезпечуватися соціально-політична стабільність, розвиватися демократичне громадянське суспільство завдяки ефективному функціонуванню механізму взаємодії існуючих і створених у майбутньому органів державної влади та суспільства.

Тож в Україні в інформаційній сфері передусім необхідно привести до ладу нормативно-методологічну базу, аби окреслити всі необхідні аспекти функціонування національного інформаційного простору. По-друге, слід підвищити рівень координування та взаємодії відповідальних органів влади і суспільства. По-третє, створити необхідні матеріально-технічні умови для ефективної діяльності інформаційної інфраструктури. І останнє, однак не менш важливе – забезпечити духовне та психологічне здоров'я людини і суспільства, їх інформаційно-психологічну безпеку.

МАСЛОВА Ірина Олександрівна,

здобувач Інституту політичних

і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України

Найбільш узагальненою формою вияву держави на світовій арені є сформований міжнародний імідж країни, що є одним із засобів посилення міжнародної конкурентоспроможності та збереження власної національної ідентичності. Політичний імідж країни, держави, влади набуває значення впливового чинника суспільно-політичних процесів, стає невід'ємним складником політичної діяльності щодо забезпечення стратегічних національних інтересів на основі політичних, інформаційно-комунікаційних технологій і є частиною державної інформаційно-комунікативної політики. Зростання ролі політичного іміджу держави зумовлене глобалізацією світових політичних процесів. Формування іміджу є частиною інформаційно-комунікативної політики, реалізація якої є запорукою успіху в інших сферах розвитку суспільства.

За роки незалежності Україна зробила вагомі кроки щодо розвитку інформаційної сфери, було сформовано розгалужену правову базу у сфері інформації, вжито заходів щодо законодавчого регулювання, створення міжнародного іміджу країни. Разом з тим залишається низка неврегульованих питань. До таких питань, зокрема, належить відсутність визначень основних понять, за допомогою яких реалізується державна політика у сфері побудови іміджу, відсут-

ність програми координування інформаційної діяльності державних органів у сфері формування позитивного міжнародного іміджу України. Нині в нашій країні Концепція державної інформаційної політики, а також Концепція інформаційної безпеки є на стадії розроблення. Забезпечення розширення присутності України в міжнародному інформаційному просторі та формування її позитивного міжнародного іміджу визначено як основні напрями реалізації Концепції.

Для формування міжнародного іміджу країни важливою є скоординована робота задіяних у вирішенні цього питання державних установ і компетентних фахівців. Державні посадові особи, на яких покладається завдання створення позитивного іміджу країни, повинні розробляти засади діяльності, спрямованої на його формування, координувати та контролювати відповідні процеси. Державна інформаційна політика має забезпечувати постійну інформаційну підтримку відносин країни з іншими державами, налагодження зв'язків між відомствами країн задля лобювання національних інтересів у міжнародних відносинах. Засоби масової інформації через рекламування національних досягнень, співробітництво зі світовими ЗМІ, поширення позитивної інформації про країну, надання додаткової інформації для акордонних ЗМІ можуть впливати на формування позитивного ставлення до країни у світі.

Слід зазначити, що нормативно-правові документи, які б передбачали порядок скоординованої роботи між різними державними установами в реалізації державної політики у сфері формування позитивного міжнародного іміджу, нині відсутні. Для створення позитивного міжнародного іміджу країни було б доцільно розробити і затвердити програму координування відповідної роботи між різними державними установами. З огляду на наявність значного досвіду у сфері формування зовнішньополітичного іміджу України таким державним органом міг би стати МЗС.

Державна політика у сфері побудови іміджу реалізується за допомогою низки комунікативних технологій, що в законодавстві позначається різними поняттями: «рекламна кампанія», «інформаційна кампанія», «рекламно-інформаційна кампанія», «формування іміджу» тощо, причому жодне з них не визначене. На переконання Глави держави, у питанні формування позитивного іміджу України основну проблему становить невміння гідно представляти наявні досягнення (6 квітня 2011 р.).

Необхідно зважати на загальносвітові тенденції щодо становлення інформаційного суспільства в конституційному процесі, захисту кіберпростору від протиправного використання з метою забезпечення національної безпеки.

МАЛЬОН Лілія Володимирівна,
*аспірантка Національного
інституту стратегічних досліджень*

Здійснюючи відповідні перетворення в Україні в інформаційній сфері, варто вивчити досвід Республіки Польща, яка є не тільки стратегічним партнером нашої держави, а й прикладом успішної політичної та економічної трансформації та інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. Досвід РП є актуальним і щодо наближення національного законодавства до норм європейського права, зокрема у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, як для України загалом, так і для національного регуляторного органу у сфері телекомунікацій (НКРЗІ) зокрема.

З метою гармонізації польського законодавства із законодавством ЄС у сфері телекомунікацій (у частині імплементації Директив ЄС, які обмежують роль сервісних монополій, що працюють у секторі інфраструктури) у 2000 році було створено перший регуляторний орган – Офіс із питань регулювання телекомунікацій (жовтень 2000 р. – березень 2002 р.), який пізніше було реорганізовано в Офіс з питань регулювання телекомунікацій та пошти (квітень 2002 р. – січень 2006 р.), а 14 січня 2006 року останній було реорганізовано в *Офіс електронних комунікацій (Urząd Komunikacji Elektroniczej)*. Згідно із Законом від 29 грудня 2005 року № 267 «Про внесення змін у частині розподілу завдань і повноважень державних органів з питань зв'язку та мовлення» Офіс електронних комунікацій (ОЕК) є регуляторним органом у сфері телекомунікацій, поштового зв'язку, управління радіочастотним ресурсом і контролю за дотриманням вимог щодо електромагнітної сумісності. ОЕК також є спеціалізованим органом у сфері оцінювання відповідності обладнання, у т.ч. телекомунікаційного термінального та радіоблабднання.

ОЕК має таку організаційну структуру: Бюро Президента, Бюро Генерального директора, Департамент роздрібного телекомунікаційного ринку, Департамент оптового телекомунікаційного ринку, Департамент стратегії та аналізу ринку телекомунікацій, Департамент поштового ринку, Департамент управління радіочастотними ресурсами, Департамент технологій, Департамент контролю та правозастосування, Департамент з питань захисту, Юридичне управління, Департамент розвитку інфраструктури, Департамент міжнародного співробітництва, Бюро фінансів та бюджету, Бюро з адміністративних та кадрових питань, IT-бюро. Крім генштабу, ОЕК має 16 регіональних представництв, влада яких поширюється на території польських воєводств. За окремими повноваженнями керівники регіональних представництв можуть здійснювати адміністративні перевірки та ви-

конувати обов'язки щодо перевірок на правах президента ОЕК. Усі регіональні представництва обладнані фіксованими і мобільними станціями для радіовимірювань, оснащеними антенними системами та вимірювальними інструментами, і використовують спеціалізоване ІТ-обладнання для виконання цих завдань. Також функціонують три дослідні комісії для операторів радіозв'язку: послуг аматорського радіозв'язку, послуг авіаційного радіозв'язку, послуг морського та наземного радіозв'язку. ОЕК також керує Центральною технічною лабораторією випробувань (*CLBT*), яка має відповідну акредитацію.

Очолює роботу відомства президент ОЕК, за діяльністю якого здійснює нагляд міністр адміністрації і цифровізації. Відповідно до положень Закону «Про телекомунікації» адміністративні органи з питань зв'язку та президент ОЕК реалізують регуляторну політику, зважаючи на потреби: 1) сприяння конкуренції у наданні телекомунікаційних мереж, оснащення або телекомунікаційних послуг; 2) заохочення розвитку внутрішнього ринку, у т.ч. знищення існуючих перешкод для здійснення телекомунікаційної діяльності; заохочення створення та розвитку транс'європейських мереж і взаємодії пан'європейських послуг; забезпечення відсутності дискримінації у ставленні до телекомунікаційних підприємств; співробітництва з іншими регуляторними органами у державах-членах та з Європейською Комісією для послідовного впровадження та застосування положень законодавства; 3) захисту інтересів громадян Європейського Союзу, у т.ч. забезпечення доступу всіх громадян до універсальної служби; забезпечення високого рівня захисту споживачів у їх взаємодії з телекомунікаційними підприємствами, зокрема завдяки гарантуванню доступності простих і недорогих процедур вирішення спорів, які здійснює орган, незалежний від залучених сторін; надання інформації щодо встановлення цін та умов використання загальнодоступних телекомунікаційних послуг; вирішення потреб специфічних соціальних груп, зокрема людей з особливими потребами; забезпечення цілісності та безпеки телекомунікаційної мережі загального користування; 4) впровадження політики, спрямованої на сприяння розвитку культурної і мовної різноманітності, а також медіаплюралізму; 5) забезпечення технологічного нейтралітету ухвалених законодавчих стандартів.

ЗМІСТ

Аналітична доповідь

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. СТРАТЕГІЧНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	5
РОЗДІЛ II. ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СТВОРЕННЯ, ПОШИРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	11
РОЗДІЛ III. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ.....	22
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	29
Додаток КОНВЕРГЕНТНО-РЕГУЛЯТОРНІ ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ ЗА КОРДОНОМ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
Матеріали засідання «круглого столу»	
ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ	46
ЯБЛОНСЬКИЙ В. М.	46
КОНАХ В. К.	47
ДУБОВ Д. В.	47, 49, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 61, 64, 65, 66
ЧЕРВАК Б. О.	48
СЕМЕНЧЕНКО А. І.	49, 55

ЖИЛЯЄВ І. Б.	51
СЕЛЕЦЬКИЙ П. І.	53, 65
ЦАРУК О. В.	56, 58, 65
ГУЗЕНКО Т. А.	57, 58
ОЖЕВАН М. А.	59
САВІНОВА Н. А.	62
ГРИЦЯК Н. В.	64
НЕВИГОЛОШЕНІ ПРОМОВИ	67
ЛАЗОРЕНКО О. А.	67
МАСЛОВА І. О.	68
МАЛЬОН Л. В.	70

Наукове видання

КОНАХ Вікторія Костянтинівна

**НАЦІОНАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Аналітична доповідь

Літературний редактор: *І. С. Сандул*
Коректор: *І. О. Коваль*
Комп'ютерне верстання: *Є. Ю. Стрижеус*

Відповідальна за випуск: *І. О. Коваль*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
вул. Пирогова, 7-а, Київ-30, 01030
Тел/факс: (044) 234-50-07
e-mail: info-niss@niss.gov.ua

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 4,42.
Тираж 200 пр. Зам. №

ДП «НВЦ «Пріоритети»
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменева, 8, корп. 6
тел./факс: 254-51-51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3862 від 18.08.2010

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК